

Per a l'elaboració d'aquest treball s'ha comptat amb una llicència retribuïda concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (DOGC núm. 4182 de 26.7.2004)

## ITINERARI 1.- De Sant Quirze de Colera a Colera

En aquest itinerari es fa un recorregut per la serra de [l'Albera](#), des de les valls interiors fins al mar. Bona part del trajecte es fa pel territori del Paratge Natural d'Interès Nacional del Massís de l'Albera.

Iniciem el trajecte al monestir romànic de [St. Quirze de Colera](#). S'hi pot arribar des de Rabós d'Empordà o des de Vilamaniscle. Ara, la carretera entre Rabós i Vilamaniscle està asfaltada; només resten els darrers quatre quilòmetres fins al mateix monestir que encara no està del tot arranjat, però que es troba en bon estat per a circular-hi tot tipus de vehicles. Està previst condicionar aquest darrer tram fent-li un tractament de terra.

Pel que fa a la nostra ruta, es presenten dues opcions per a fer la primera part, fins al coll de Pallerols: en la proposta principal es puja directe fins al coll i, més endavant, s'afegeix la possibilitat d'arribar-hi passant pel coll de Dofines. Una altra opció és fer la volta curta: de St. Quirze, pujar al coll de Dofines, carenar pels Rocs Blancs fins al coll de Pallerols i tornar al monestir. Si feu tota la travessa heu de preveure el retorn, en cotxe o en tren, des de Colera.

En la descripció, trobareu assenyalats en negreta els punts exactes als que fan referència els temps, les distàncies i les alçades. Les paraules subratllades i de color blau corresponen als hipervincles que us portaran directament a la informació inclosa al final de la descripció; en alguns casos coincideixen les dues condicions a l'hora en les mateixes paraules. En cursiva, podreu llegir les indicacions dels rètols que es troben pel camí. En alguns punts del recorregut és convenient deixar-lo i fer un "anar i venir" per a realitzar alguna visita interessant; aquestes situacions les trobareu descrites amb el text de color verd.



Durant la ruta, el temps s'ha mesurat sense tenir en compte les parades; per tant, quan es planifiqui la sortida cal afegir-hi el que es consideri necessari, en funció de les activitats que es vulguin portar a terme: observació del paisatge, identificació de la flora o dels rastres d'animals, recollida de mostres, examen de les edificacions, comentaris històrics, narració de llegendes o, simplement, les parades tècniques necessàries per a reposar forces o menjar.

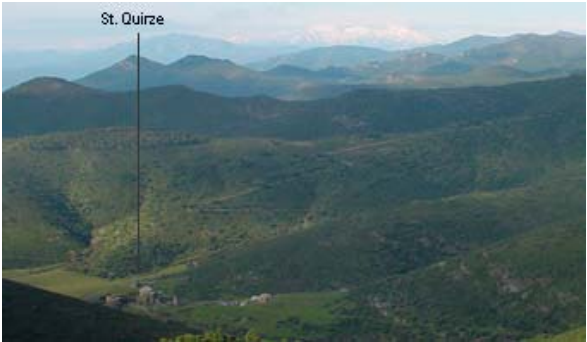
Les alçades i les distàncies estan mesurades amb un gps; no s'hi han comptat les anades i vingudes que es fan fora de l'itinerari i que estan descrites amb el text de color verd .

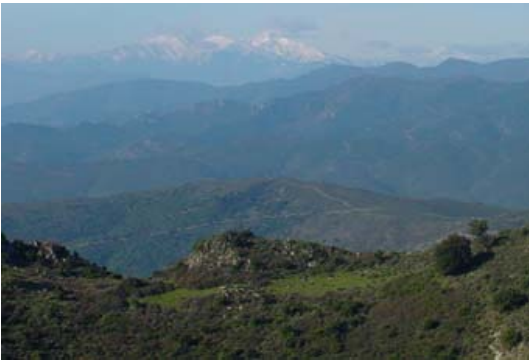

S'han inclòs unes propostes de treball. Cal tenir en compte que són precisament això: propostes. El que es pretén és donar idees o suggerir pautes; no es desitja, en cap cas, imposar qüestions o mètodes de treball. S'ha procurat que siguin ben variades i que n'hi hagi per a la majoria de matèries i nivells, o que, si més no, siguin fàcilment adaptables a les necessitats de cadascú.



Al final trobareu un llistat dels [animals](#) que podeu trobar i de les [plantes](#) que s'han observat en aquest itinerari.

## Descripció de l'itinerari


TEMPS	DISTÀNCIA	ALÇADA	
0 h 00 m	0 km	165 m	<p>Sortim del <b>monestir de <a href="#">St. Quirze de Colera</a></b>, actualment en procés de restauració.</p> <p>Cal seguir el corriol que passa per la banda sud del monestir, baixa a travessar el torrent de la Perdiu per un pont de fusta envoltat de freixes i puja a la font d'en Nouvilas o de l'Abat. Queda a l'esquerra del camí, a sota d'un castanyer. Cal agafar aigua, si no en porteu, perquè, encara que durant el trajecte trobareu dues fonts més, una d'elles ferruginosa, no sempre ragen.</p> 
0 h 06 m	0,2 km	195 m	<p>Seguint, sense desviar-nos, el camí que hem utilitzat per pujar, passem pel costat d'un magnífic perelloner i arribem a una <b>crúilla</b> sobre la font.</p> <p>Aquí, mig caigut, hi trobem un rètol: A l'esquerra indica el <i>coll de Pallerols: 45 min.</i> Recte el <i>coll de Dofines: 1 h;</i> <i>Vilamanisclé: 2 h 30 min;</i> <i>Garriguella: 3 h 30 min.</i></p> <p>Nosaltres agafem el camí de l'esquerra, amb marques grogues, que s'enfila pel quars del vessant nord entre garrics, brucs, estepes, aladerns i argelagues negres, fins arribar a un escaló que ens deixa en un camí més planer.</p>
0 h 35 m	1,3 km	410 m	<p>En aquest punt, un <b>rètol</b> ens indica que hem d'anar cap a l'esquerra. Ara, el camí va una mica pla i avall. Les falgueres i els brucs fan la catifa d'on sobresurten l'arç blanc, l'auró negre, el perelloner i algun om o alzina escadussers.</p> <p>De cop, el camí comença a pujar de valent i, amb un "cop de coll", com diuen la gent del país, acabem de pujar els darrers 90 metres de desnivell.</p> 



0 h 58 m	2,3 km	535 m	<p>Arribats al <b>coll de Pallerols</b> tenim la primera sorpresa del dia. El paisatge és fantàstic. La visió del Canigó i la</p>  <p>resta de muntanyam, fins el Montgrí que tanca pel sud el golf de Roses, relaxa la vista, que es perd en la distància.</p> <p>Els rètols ens proporcionen informació completa: <i>Altaura: 538,47 m. St. Quirze de Colera: 45 min. A la dreta: Vilamaniscla: 2 h. Garriguella: 3h. A l'esquerra: Colera: 2 h 45 min. Portbou: 3 h. Coll de Banyuls: 2 h 15 min.</i></p> <p>El camí de la dreta, mena al coll de Dofines; cal anar, doncs, cap a l'esquerra, pel mig dels esbarzers i les argelagues, tot carenant l'esquena de la serra, en lleugera pujada.</p>
1 h 12 m	3,0 km	610 m	<p>Un altre <b>rètol</b> ens ratifica que anem pel bon camí: <i>Llançà: 4 h 30 min; Colera: 2 h 30 min. En sentit contrari: St. Quirze de Colera 55 min; Vilamaniscla 2 h 10 min. Cap al nord: Portbou 2 h 50 min. Coll de Banyuls 2 h 5 min.</i></p> <p>Hem de seguir el corriol que planeja cap a la dreta. A una cinquantena de metres, vora el camí, es veuen dues estagues.</p>
1 h 14 m	3,1 km	615 m	<p>Just a sota hi ha la <b>font Jordana</b>. Per arribar-hi, cal separar-se una vintena de metres del corriol, cap a la dreta, fent uns 170° amb la direcció que portem des del rètol indicador. Està molt embardissada, i amb l'accés dificultat pel terra fangós i ple d'aigua. Hi ha una aixeta de parada automàtica.</p> <p>Seguim camí endavant, planejant entre una vegetació similar a la que hem trobat anteriorment, però que s'ha enriquit amb la presència d'altres espècies com l'aranyoner, la farigola o les cosconilles. Ara caminem pel vessant encarat a migjorn, tot faldejant per sota les Barbes del Boc.</p>

			 <p>El Canigó treu el nas per sobre el coll de Pallerols.</p>
1 h 40 m	4,6 km	530 m	<p>En arribar al <b>coll de les Artigues</b> trobem més informació: <i>Altura: 528,47 m. Colera: 2 h. Llançà: 4 h.</i> A més, en un altre rètol es llegeix, mirant cap a l'oest: <i>Albera paratge Natural</i>. De fet, nosaltres ara en venim. En aquest punt s'acaba la pista que puja des del coll de St. Antoni, a la carretera N-260, entre Garbet i Colera.</p> <p>A poc a poc, la carena dels Rocs Blancs ha anat tapant la visió de ponent i, en arribar al coll, se'ns obre l'horitzó de llevant amb tota la seva plenitud.</p>  <p>S'observa un canvi radical en el paisatge vegetal: les feixes replantades de pins omplen els vessants orientals de la serra de la Balmeta, després que fins l'última alzina es convertís en carbó a les carboneres o en el fum dels <a href="#">incendis</a> que han assolat aquesta zona. Des del coll, es pot baixar per la pista –opció recomanable en cas de vent– o seguir les marques grogues, que van resseguint la carena de la Serra de la Balmeta. Val la pena seguir-les: la vista és fantàstica, ja que superem la carena dels Rocs Blancs i, a més, es passa per les restes de dues <a href="#">barragues</a>. Girem, doncs, a la dreta, i anem seguint les marques grogues per la carena, vora el filat, primer deixant-lo a la dreta, però, després de les restes de la primera</p>

			<p>barraca, cal saltar-lo i deixar-lo a l'esquerra. La vegetació és molt baixa, pròpia d'una carena batuda per tots els vents.</p>
1 h 53 m	5,4 km	565 m	<p>Tot carenant passem per l'altra cabana de pedres i pel <b>punt més alt</b> del nostre recorregut. Aquí la parada és obligada; paisatge de plana, mar i muntanya: del Bastiments i el Canigó fins al cap de Creus, del Montgrí a les Barbes del Boc –o les Orelles de la Mula– amb l'Empordà i el golf de Roses als peus: superb! (Veure panoràmica)</p> <p>Quan aconseguim retornar a la realitat, cal saltar el filat, per deixar-lo a la nostra dreta, i seguir-lo fins a trobar una pista aperduada, a l'esquerra, que baixa fins a un collet.</p>
2 h 05 m	5,9 km	530 m	<p>Arribats al <b>collet</b>, si seguim recte, anirem a sortir al puig d'Esquers, després de travessar la pista que ve del coll de St. Antoni.</p> <p>Nosaltres girem a l'esquerra i, gaudint encara del paisatge sobre el cap de Creus, baixem, pel camí envoltat de pins, fins la pista que ve del coll de les Artigues, que seguim cap a la dreta. Davant es veu l'esglesiola de St. Miquel de Colera i, a sota, el castell i la vall de Molinars.</p> <p>A la cruïlla següent, cal agafar la pista que puja cap a la dreta.</p> 
2 h 18 m	6,9 km	495 m	<p>En un centenar de metres, la pista ens mena a <a href="#"><u>St. Miquel de Colera</u></a>.</p> <p>Des de les seves pedres, ara netes i polides per la darrera restauració, mil anys d'història ens contempen. Si poguessin parlar...!</p>  <p>Darrera l'absis surt el corriol que baixa per les feixes fins a retrobar la pista que hem deixat abans, just al costat</p>

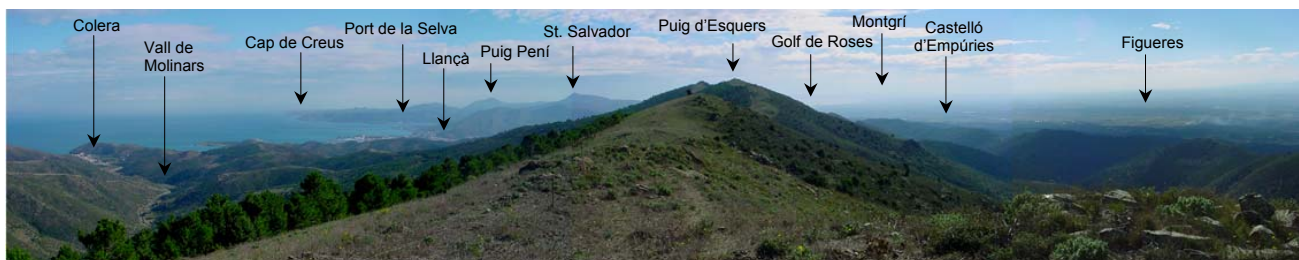


			<p>de la font de St. Miquel, ferruginosa, ben arreglada i amb la canella tapada, que, en destapar-la, raja molt bé. Torneu-la a tapar, si us plau.</p> <p>Seguim per la pista cap a la dreta. Les feixes amb pins es van succeint. La natura continua fent la seva, i la vegetació autòctona rebrota sota les capçades amb tanta força, que és gairebé impossible accedir a l'interior de les feixes, si no és amb un bon magall.</p> <p>A totes aquestes carreteres hi ha rètols de circulació restringida als vehicles de motor.</p>
2 h 32 m	7,5 km	470 m	<p>La pista <b>conflueix</b> amb la que puja del Coll de St. Antoni cap al Puig d'Esquers.</p>  <p>Continua la baixada, més ombrívola, pel vessant de tramuntana, de cara a Colera.</p> <p>Es travessa un pas canadenc.</p>
2 h 37 m	8,2 km	390 m	<p>Una mica més avall, a la dreta queda un dipòsit gran i el <b>trencant</b> amb la pista que porta al dolmen del mas Patiràs.</p> <p>Continuem baixant per la mateixa pista que portàvem. Ara, al davant hi tenim el Cap de Creus.</p>
2 h 41 m	8,5 km	350 m	<p>A la <b>Collada</b>, trobem la pista que es desvia a l'esquerra.</p>
2 h 51 m	9,3 km	280 m	<p>Baixa cap al <b>Pia del Castell</b>, anomenat així perquè des de temps remots hi ha ubicat el <a href="#">Castell de Molinars</a>. Ara només en resten uns murs, que s'aguanten gairebé per miracle, i un matacà, a la paret que mira a tramuntana.</p> <p>Estan tancant el pla del castell i cal voltar la tanca fins arribar a la banda de tramuntana de les ruïnes, on es passa pel costat de les restes d'un altre edifici de</p>

			<p>construcció posterior. El camí continua avall, ara en forta baixada, cap a <a href="#">Molinars</a>, que es veu al fons de la vall.</p> 
3 h 03 m	9,8 km	125 m	<p>Ja al clot, el corriol desemboca en una <b>pista</b>. La seguim cap a l'esquerra, travessem el córrec de St. Miquel i el pas canadenc.</p>
3 h 07 m	10,1 km	115 m	<p>Els habitants de <a href="#">Molinars</a> varen desertar, encara que, actualment, es veuen tres cases tancades amb reixes que dóna la sensació d'estar habitades, almenys, els caps de setmana.</p> <p>La vegetació i la geologia d'aquesta vall és calcada a la del cap de Creus. De fet, es pot considerar, com afirma Arnau Prujà, que el cap de Creus comença a Colera: des de les Barbes del Boc (Orelles de la Mula), s'esbranca de l'Albera i forma la serra de la Balmeta i el Pirineu axial.</p> <p>A les vores del camí hi ha parets de pedra seca.</p> <p>Travessem el córrec de Malaterra en el punt d'unió amb el de St. Miquel: tots dos junts, formen la riera de Molinars. Normalment tots aquests torrents i rieres els trobem secs, excepte els dies posteriors a les pluges.</p>  <p>Baixem per la carretera sense asfaltar amb la riera a la dreta. Poc després, la travessem i l'anem seguint,</p>



			<p>deixant-la a la nostra esquerra.                  A les feixes de l'esquerra s'hi veuen bucs d'abelles.                  La vegetació del codolar que estem travessant no té res a veure amb la que vèiem fa unes hores. Les figuerasses, el morritort de fulla estreta, la calcida blanca, l'escrofulària de ca, l'ullastre de frare o l'alloc, configuren un paisatge ben característic d'aquests paratges, on sembla que reviscolin alguns conreus, i es comencen a veure unes poques feixes plantades d'oliveres.</p> <p>Travessem un torrent que s'incorpora per la dreta a la riera de Molinars. Poc després el camí circula uns metres per la llera de la riera per tornar-la a travessar, deixant-la a l'esquerra del camí.</p> <p>Nova cruïlla: el camí que va recte va a parar a uns horts i queda mort. Cal girar a l'esquerra, tornar a travessar la riera i desembocar a una pista que han arreglat recentment. Seguint-la cap a la dreta ens portarà a la carretera de Portbou a Figueres, que cal travessar.</p>
4 h 00 m	15,0 km	5 m	Hem arribat a <a href="#">Colera</a> . Podem continuar fins la <b>platja</b> : ja que hem vist el mar tanta estona des de lluny, val la pena acabar-hi d'arribar!



Vista sud-est






Vista nord-oest

**Panoràmica que es gaudeix des de la carena del coll de les Artigues al Puig d'Esquers**


**Si voleu passar pel coll de Dofines**

TEMPS	DISTÀNCIA	ALÇADA	
0 h 00 m	0 km	165 m	Sortint igualment del <b>monestir</b> , cal arribar fins la font de l'Abat.
0 h 06 m	0,2 km	195 m	<p>Quan arribem a la <b>cruïlla</b> que hi ha a sobre la font, on hi ha el rètol, seguim recte.</p> <p>El camí, també amb marques grogues, està bastant tapat per bardisses, argelagues, garrigues, arços, brucs, estepes i matapoll. De tant en tant, alguna alzina, surera o perelloner gosen treure la capçada en mig dels matolls.</p>
0 h 15 m	0,6 km	260 m	<p>Així arribem a un <b>trencant</b> on veiem una sèrie de marques grogues que es desvien cap a la dreta.</p> <p>Si les seguim arribarem –en un centenar de metres i després de lliurar una dura batalla amb garrics, argelagues i algun arç blanc escadusser– a una roca amb <b>inscultures</b>, la que hem anomenat <a href="#">Roca I</a>.</p> <p>Retornats al camí principal –tot plegat no arriba a 10 minuts– continuem la suau pujada.</p>
0 h 26 m	1,0 km	280 m	<p>Desemboquem a una <b>pista</b>. Un rètol ens indica: A la dreta, <i>inscultures: 400 m</i>. A l'esquerra: <i>Vilamaniscla i Garriguella</i>.</p>  <p>Per arribar-nos fins la pedra amb <b>inscultures</b>, cal anar cap a la dreta, seguint la pista. A la primavera, en passar pel costat dels perelloners florits se sent el bronzir de les abelles que surten d'uns bucs propers. Nou rètol que ens desvia de la pista cap a l'esquerra: <i>Inscltures: 60 m</i>. Hi ha una formació rocosa –que no queda clar si és del tot</p>

			<p>natural– amb inscultures, majoritàriament en forma de caçoleta, des d'on s'albira una magnífica vista del golf de Roses i tot l'Empordà, ara tapada, en part, pels arbres. És la que hem anomenat <a href="#">Roca II</a>.</p> <p>Retornem a la cruïlla i reculem per la pista. Passem pel trencant on hem desembocat fa uns vint minuts i continuem pista amunt, cap al coll de Dofines. El camí continua travessant la garriga, amb estepes i brucs; de cop, apareix una raconada, ombrejada d'oms, alzines i sureres, sobre una catifa de vara d'or, falguera, jonc i lletuga.</p>
0 h 46 m	1,5 km	330 m	<p>Arribats al coll de l'Airola, hem de vigilar que no se'ns passin, a la dreta del camí, les ruïnes del <a href="#">Castell de Quersalba</a>, mig amagades per la vegetació. Des d'aquí també es domina tot l'Empordà; no en va els visigots varen triar aquest lloc!</p> <p>Dos cents metres més amunt, la pista acaba en un eixamplament per poder girar. A partir d'aquí, el corriol es torna a fer estret i flanquejat de matolls que gairebé el tapen. Les cosconilles, la ruda i les lletugues sembla que vulguin abastar la ginesta de Montpeller que estira les tiges per a sobresortir. Sota el marge, alguns roures fan el que poden per subsistir.</p> <p>Travessem el córrer de la Font i, un tros més amunt, la farigola s'uneix al romaní i al cap d'ase per harmonitzar la simfonia d'aromes que inunda l'aire. A la primavera, les flors roses i blanques de les estepes farceixen els vessants, tacats amb llapissades grogues i blaves de la ginesta de Montpeller, el romaní i el cap d'ase.</p> <p>Abans d'arribar al coll cal anar en compte en alguns punts, ja que són una mica aeris.</p>
1 h 10 m	2,6 km	440 m	<p>Ja som al <b>coll de Dofines</b>. Davant d'un perelloner, un indicador ens ratifica la situació. A la dreta: <i>Vilamaniscle i Garriguella</i>. A l'esquerra: <i>Colera i Portbou</i>.</p>  <p>Girem a l'esquerra. El camí continua la pujada per un terreny amb coloracions negres i taronjades, passant al costat d'una mina abandonada. Les esquists i bretxes ferruginoses ens acompanyaran durant tot aquest camí.</p> <p>És un bon moment per a comparar les estepes, ja que en</p>

			aquesta zona s'hi troben l'estepa blanca, la negra i la borrera totes juntes.
1 h 37 m	4,4 km	585 m	<p>Arribats a la carena de Rocs Blancs, val la pena acabar de pujar el turonet abans d'aturar-nos. A la vora de l'estaca que marca el <b>cim del turó</b> gaudim del paisatge. Una vista colossal de 360°!</p>  <p>Mirant al nord, veiem tota la carena de Rocs Blancs, per on hem de passar. Tota l'estona s'han de seguir les marques grogues: encara que sigui una carena, no és un campí qui pugui. A més, cal anar amb compte, ja que és molt aèria; hi ha passos complicats, molts d'ells amb ajuts: s'han ancorat cadenes als esquists que formen la major part de la carena. No és aconsellable passar-la en cas de pluja i anar amb compte amb el vent.</p> <p>A canvi, es pot gaudir de la vegetació del roquissar. L'almesquí, la sempreviva, les indianes i asarines volen cridar l'atenció amb les seves flors entre el garbuix de bàlecs, estepes i ginestons. A més, quan es troba un petit replà, val la pena aturar-se un moment per veure el paisatge: cal no perdre's la vista del Cap de Creus per damunt del coll de les Artigues!</p> 
2 h 25 m	4,6 km	540 m	Pel mig de les branques d'una alzina llampada veiem, a sota, el <b>Coll de Pallerols</b> , emblanquinat –cada



			<p>primavera– per les flors d'aranyoners i perelloners.</p>  <p>Tal com ens indica el rètol, si volem anar cap a Colera, hem de seguir recte. Per tornar al monestir, cal girar a l'esquerra i emprendre la forta baixada.</p>
2 h 45 m	5,6 km	415 m	Trobem un <b>trencant</b> amb rètols. Cal girar a la dreta per baixar cap al monestir.
3 h 06 m	6,8 km	195 m	<b>Cruïlla:</b> a la dreta hi ha la font de l'Abat
3 h 11 m	6,9 km	165 m	<b>Monestir.</b>



Carena de Rocs Blancs vista des del monestir de St. Quirze de Colera; a l'esquerra, el coll de Pallarols

## Sant Quirze de Colera

Aquest hivern 2003-2004 han acabat d'asfaltar la carretera entre Rabós i Vilamaniscle. Entre els dos pobles trobem la pista, en molt bon estat, que mena a St. Quirze, tot resseguint la Reguerada, desguàs de l'Albera i refugi de [tortugues](#). Actualment s'està estudiant variar-ne el traçat –per evitar el gran nombre d'atropellaments d'aquests animals– i, potser, l'asfaltar. L'Ajuntament de Rabós, al terme del qual pertany, sembla que aposta per mantenir el traçat i, en comptes d'asfaltar-la, fer un tractament de terra per evitar que s'escorranqui quan plou. Quan anem cap al monestir, a mig quilòmetre, aproximadament, de l'asfalt, un rètol ens indica la presència d'una “pedra dreta”, el menhir del mas Roquer – datat al quart mil·lenni aC.– a uns cent metres a la dreta de la pista.

Tres quilòmetres més endavant, en sortir d'una corba ens apareix l'antic cenobi, negre, de pissarra i llicorella, esquists i breixa ferruginosa, que s'alça, com un fantasma del que va ser, demanant comptes per l'estat en què es troba. És la vergonya de l'Empordà.

Sortosament, potser aviat deixarà de ser-ho. Des del 1997 s'hi està treballant, encara que no de forma continuada. Es va començar per unes prospeccions arqueològiques al Claustre i la zona exterior dels absis i la restauració de les cobertes, amb la col·locació d'ancoratges dels murs exteriors a la roca mare, finançat al 50% entre la Generalitat i la Diputació de Girona. L'arquitecte Joan Falgueras –redactor del projecte de restauració de l'església– i Joan Badia i Homs –assessor històric– varen demanar repetidament a les institucions implicades en la conservació del monument que abans de continuar amb la segona fase de la restauració es procedís a una recerca arqueològica acurada i exhaustiva del recinte, per tal de poder redactar un projecte d'obres ben fonamentat. No va ser fins el 2002, continuant amb la campanya de “l'u per cent cultural” –en què la Generalitat es compromet a dedicar un 1% de la despesa en infraestructures a la restauració d'edificis històrics– quan es varen reiniciar les tasques per part del Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat. He estat convidat a l'última reunió de l'any 2004 del Patronat de St. Quirze –als membres del qual vull agrair la seva amabilitat en permetre'm l'assistència a la reunió i tota la informació que m'han proporcionat– que ha tingut lloc a l'ajuntament de Rabós el dia 10 de desembre del 2004, en la qual la Dolors Codina, l'arqueòloga responsable de les excavacions, ha explicat quina era la situació actual i quines eren les conclusions a les que havien arribat, i en Joan Falgueras ha exposat els propers passos a seguir en la restauració. Les últimes excavacions s'han iniciat el 22 de novembre del 2004 i s'allargaran fins la primavera.



Quan hom es troba davant del monestir, resta corprès per la solitud que envolta la vall i encuriós per saber com va arribar a ser tan important un lloc tan remot.



Però, ni remot ni solitari. A l'època medieval aquest era un lloc de pas molt transitat entre la plana, la costa i l'altra banda de la carena pirinenca. Aquest fet, juntament amb el pas de la Reguerada i la deu d'aigua exquisida i fresca que brolla a pocs metres, segurament varen fer decidir als monjos que aquest era un lloc excel·lent per a instal·lar-s'hi.

Envoltat de colls i carenes podria haver estat anomenat, inicialment, com "St. Quirze dels Colls" –per què no?– d'on hauria derivat "St. Quirze de Colera" i, per extensió, hauria donat nom a la vall de l'altra banda de la serra de la Balmeta, com a propietat del monestir.

El seu origen està envoltat de llegenda. Sembla que hauria hagut d'existir abans del 844, any en què està datada una sentència del rei Carles el Calb a favor del monestir i en contra del comte d'Empúries. S'hi reconeix que els primers abats del monestir eren cavallers de Carlemany, varen alliberar totes les terres entre el Pirineu i Peralada de sarraïns i varen fundar i edificar dotze esglésies en aquest territori, que, per tant, pertanyien al cenobi. Segons tots els indicis, va ser una falsificació feta, probablement el segle XIII, quan els monjos reivindicaven tots aquests territoris (jugaven molt fort, ja que en aquella època, Peralada devia ser, de llarg, la població més important de l'actual Empordà). Però enlloc consta que Peralada fos dependent del monestir, i aquest fet fa que molts autors s'inclinin a pensar que el document és fals. Però si la falsificació era prou ben feta –i tampoc hi ha cap notícia de que en l'època es detectés el fet– és d'esperar que el monestir ja existís el 844 i que els que hi consten com a fundadors –els germans Libenci i Assinari– també ho fossin realment. El que ja no sembla tan versemblant, és que la fundació es produís després d'una gran conquesta, sinó que més aviat els monestirs es fundaven en zones ja pacificades que necessitaven l'ajut dels monjos per sortir de l'etapa d'inseguretat en què estaven submergits i iniciar el ressorgiment, tant des del punt de vista religiós com social. També fóra possible que ocupessin un antic cenobi a fi de revitalitzar-lo.

El primer document fiable que ens dóna notícies certes és la donació d'una vinya al monestir i al seu abat Manel l'any 927.

El 931, els executors testamentaris del comte Gausbert d'Empúries fan donació de l'alou que aquest havia llegat al cenobi i que li permet dominar diverses valls de l'Albera i una bona part de costa.

El document més important d'aquesta època és el de consagració de l'església nova, dedicada a St. Quirze, St. Andreu i St. Benet, que tingué lloc "*els 5 dels idus de gener de l'any 935*" pel bisbe Guigo de Girona, a prec del mateix abat Manel. En aquest text s'especifiquen les obres que es dugueren a terme i quines parts del temple antic es varen enderrocar, dades importantíssimes a l'hora d'identificar les restes actuals. Així mateix hi consten els límits i propietats, on s'hi poden identificar topònims actuals o els seus predecessors etimològics, tal com ja indiquem en parlar d'altres llocs inclosos en aquest estudi. Es demostra l'extensió d'aquestes propietats, que incloïen gran part de l'Albera, fins el mar. En cap moment es parla de Peralada ni de cap de les dotze esglésies que apareixen en el famós document del 844: una altra dada per dubtar de la seva autenticitat.

El dia 2 de "les calendes d'octubre" de l'any 1123 té lloc una segona consagració. Eren els temps de l'abat Berenguer, i el bisbe Berenguer de Girona, en presència del de Carcassona i Elna, i tot un reguitzell de personatges, va consagrar l'església; a súpliques de Ponç Hug, comte d'Empúries i Dalmau Berenguer, vescomte i senyor de Quermançó, Rocabertí i Peralada, i molts altres homes, va confirmar les possessions del monestir. A les que havia ratificat el bisbe Guigo, se n'hi havien afegit moltes més, tal com ja constava en documents de donacions dels anys 965, 966, 977 i algunes sentències favorables al cenobi en judicis per litigis sobre propietats en els anys 1012 i 1100.

Aquesta nova consagració podria ser deguda a les obres de l'església de [Sta. Maria de Colera](#), per a reformar-la o per a construir-ne una de nova. Com a mínim, aquesta n'hauria estat l'excusa, ja que, segons Badia i Homs, aquesta consagració hauria estat més aviat un

acte polític per a millorar les relacions entre el monestir i els senyors feudals de la contrada. De tota manera, és la primera vegada que Sta. Maria es troba documentada i és pel trasllat del seu altar a l'església de St. Quirze on es procedeix a consagrar-lo.

Durant el segle XIII, les propietats de l'abadia no paren de créixer:

El 1242 el noble Ramon d'Empúries va vendre a l'abat Bernat Guerau tota la vila i terme de Rabós per 4280 sous melgaronesos. Efectivament, els abats de St. Quirze i els seus successors, els abats de St. Pere de Besalú, varen ser senyors de tot el terme fins la desamortització de Mendizábal.

El 1255 compra a Ponç-Hug III, comte d'Empúries, tots els masos, terres, censos i drets que encara tenia a la vall i parròquia de St. Quirze, i el 1263 el mateix comte s'erigeix en defensor dels béns que el monestir pogués tenir a la parròquia de St. Julià de Rabós.

Amb l'adquisició de Rabós, l'abadia de St. Quirze dominava pràcticament el que avui són els termes de Rabós, Colera i Portbou, i una part del d'Espolla.

Naturalment, l'abadia figura inscrita en les *Rationes Decimarum* dels anys 1279 i 1280 entre les esglésies amb rendes pròpies que eren obligades a contribuir al sosteniment de les croades.

El mes de juny del 1285, Felip l'Ardit de França emprèn una acció militar

contra Catalunya, a la qual el papa Martí IV havia donat el caràcter de croada. En trobar barrat el pas de Panissars per les tropes de Pere el Gran, va intentar la invasió per un altre pas. Ramon Muntaner afirma que passaren pel coll de la Maçana, per ser un lloc menys vigilat, i que varen ser ajudats per un personatge que els textos coetanis anomenen "*el bord del Rosselló*". No se sap ben bé qui era aquest personatge, però totes les suposicions assenyalen un membre d'algun monestir: St. Pere de Rodes, St. Andreu de Sureda o, pot ser del mateix St. Quirze. De fet Ramon Muntaner, al capítol 122 de les seves *Cròniques* senyala "*...quatre monges de Tolzà, qui estaven en un monestir qui és prop d'Argilés...*", mentre que Bernat Desclot, per la seva part, en el capítol 146 de la seva *Crònica* diu que "*...un abat d'una abadia de monges negres, que és a Catalunya e ha nom Sant Pere de Roses, e venc ab un cavaller qui havia nom En Guillem de Pau, e dix-los, de part del rei de Mallorques...*". Alguns monestirs es varen posar del costat del rei francès per obediència a Roma, perquè l'acció tenia el caràcter de croada. Les tropes acamparen vora l'abadia i, segons Ramon Muntaner, arribà avís a Peralada, des del monestir de St. Quirze, que estaven allà acampats. L'afer acabà amb l'anihilament de l'exèrcit francès i la mort del mateix Felip l'Ardit.

Tres anys més tard, l'estiu del 1288, Jaume de Mallorca, amb un fort contingent de tropes franceses entra a sang i foc, apoderant-se dels castells i viles fortificades de la comarca. St. Quirze «fou convertit en prostíbul», els monjos expulsats, les relíquies profanades i els llibres, vasos i ornaments destruïts o saquejats. En aquesta ocasió la presència de l'exèrcit d'Alfons el Franc, amb el rei al capdavant, va ser suficient per a fer fugir l'invasor. Eren els temps de l'abat Ramon de Bianya, mort el novembre de l'any 1296, segons una làpida sepulcral que es trobava al costat de la porta que comunica l'església amb el Claustre. El



St. Quirze i Sta. Maria de Colera

seu successor, l'abat Berenguer de Vilatenim, va reparar part del monestir malmès per les tropes franceses, tal com explica el seu epitafi de l'any 1320.

El segle XIV veu els moments de màxima esplendor de l'abadia.

L'abat Berenguer de Vilatenim repara i millora el monestir i dota l'església de lluminàries, llibres i molts altres ornaments.

Els senyors feudals i els reis reconeixen l'any 1303 els drets del cenobi sobre les seves propietats, la jurisdicció civil i criminal sobre la vall, terme i parròquia de St. Quirze de Colera i l'exempció de prestar serveis feudals –com ara hosts, cavalcades, traginers, obres, guàrdies, etc...

Mentrestant, continua augmentant els seus dominis: a més de les importants donacions que li fa el comte Joan d'Empúries l'any 1391, el 7 d'agost el 1375, l'abat Guillem havia comprat a Ramon de "Castells Bisbalats" (pot ser Castellbisbal) tota la vall de Freixenet, amb els seus homes, dones, dominis directes i jurisdiccions per 4000 sous melgaronesos.

Naturalment, trobem esmentat el monestir a tots els nomenclàtors de la diòcesi de finals del segle XIV, on se l'anomena *Abbatia monasterii sancti Chirici de Colera* (a la relació de l'Arxiu Diocesà) i *Abbatia monasterii sancti Cirici de Coleria* (Arxiu Capitular). En aquests arxius també apareix Sta. Maria de Colera.

Al segle XV es comencen a nomenar els "abats comendataris", que no residien al monestir. Això comporta un progressiu relaxament en els costums dels monjos que provoca la decadència del vell cenobi benedictí. Tan greu va ser la situació, que els veïns de Rabós, durant l'any 1423, varen



St. Quirze i Sta. Maria de Colera

haver d'acudir a la Diputació General per a ser defensats de les intemperàncies i atrocitats dels monjos. Paral·lelament es produïa un augment en el mal estat dels edificis: el 1441 es mana que sigui reparat el Claustre, que amenaçava ruïna en diversos llocs.

El segle XVI contempla, impertèrrit, la mort definitiva del monestir.

El 13 d'abril del 1549 es concedeix el dret de pastura del terme de Colera a Joan Riusech, a canvi de 40 lliures barceloneses, delme i primícia dels fruits, del pa i del vi, encara que l'abat es reserva alguns privilegis sobre la propietat.

Pere Vicens és l'últim abat de St. Quirze de Colera. Va viure sempre a Castelló d'Empúries on exercia els càrrecs de secretari del comissari del Sant Ofici i de vicari forense de la cort eclesiàstica. L'any 1587 l'abadia ja era vacant.

La sentència de mort és signada el dia 9 d'agost de l'any 1592 pel papa Climent VIII, quan atenent la petició de reestructuració general dels monestirs del país que li havia fet el rei Felip II, despatxa la butlla on s'ordena l'agregació del monestir de St. Quirze de Colera – amb tots els seus drets i propietats– al de St. Pere de Besalú, que estableix a la família



Mallol com a emfiteutes –els cedeix el domini útil de la propietat, amb dret hereditari, tot retenint el domini directe a canvi de rebre el pagament de censos– al “mas de St. Quirze” l’any 1598.

Hom suposa que des d’aquest moment, l’església abacial degué passar a ser la parròquia, en comptes de Sta. Maria de Colera.

Més tard, sense hereus, la pubilla Mallol es casa amb un membre de la família Nouvilas: si mireu la llinda del mas Mallol –abans d’arribar al monestir, a la dreta– veureu la inscripció 1760 PAVLI NOUVILAS I MALLOL.

Durant la Guerra Gran, els francesos s’emportaren les quatre campanes que encara restaven a l’església que va romandre oberta al culte fins el 1835. En aquest any, arrel de la desamortització de Mendizábal, la comunitat de St. Pere de Besalú es va extingir i es varen subhastar les seves propietats. L’antic cenobi de St. Quirze de Colera, amb tots els edificis i les terres adjacents, fou adquirit pel general liberal empordanès Ramon de Nouvilas, els hereus del qual encara en tenen la propietat.

En passar a mans privades, les esglésies es tancaren definitivament.

Fem ara un salt en el temps i passem a l’any 1980, en què varen tenir lloc unes obres de consolidació. Sembla ser que es varen fer imitant la construcció original. Així, doncs, a hores d’ara, no es pot saber exactament què és el que simplement es va consolidar o el que es va refer del tot.

L’any 1982 hi va anar a viure Manuel Barroso. Durant set anys va habitar, tot sol, l’edifici que devia haver estat la casa de l’abat, que es va arranjar per al cas, pasturant 200 cabres i 140 caps de boví. Explica que utilitzava l’església abacial com a estable i que, per evitar haver de travessar el Claustre amb el ramat, es va obrir una nova porta, que s’ha tornat a tapiar. L’església de Sta. Maria feia les funcions de graner, per guardar el menjar per al bestiar. El corral de les cabres estava en el lloc on actualment s’ha edificat el restaurant. Ens comenta que la família del pastor que hi havia hagut abans que ell n’eren 8 de colla, amb un ramat de 300 cabres. Ara, amb 75 anys, recorda com veia passar els contrabandistes que baixaven del coll de Banyuls i del coll del Torn, o el gran incendi del 1986 que va arrasar els contorns: va salvar la vida per poc, i li va costar una cabra i haver de buscar altres pastures durant un mes i mig. Quan va marxar l’any 1987, el monestir va restar obert a tothom i el que havia estat casa seva va poder ser utilitzat, entre altres, com



Absis

a refugi per a grups d’esplai i d’escoltes que feien treballs de neteja i manteniment de camins per aquells verals. Ara, s’hi troba a faltar alguna cosa semblant.

De l’excavació que es va fer en el Claustre l’any 1984 sembla que no se’n sap res, ni dels informes dels treballs ni del material recuperat.

A final de desembre de l’any 1994, Josep M. Fina de Nouvilas va vendre els terrenys amb el monestir de St. Quirze de Colera a l’Ajuntament de Rabós d’Empordà per la

quantitat simbòlica de 1000 pts.

Com ja hem dit abans, l'any 1997 es varen iniciar unes noves excavacions al Claustre –on hi va aparèixer una part del que semblava ser una extensa necròpolis i diverses restes del mateix Claustre– i a la part de llevant, darrera els absis, on va aparèixer un fossat tallat a la roca mare en el que s'havien dipositat pedres de catapulta del segle XIII. Acabades les excavacions i després d'alguns espolis, es varen cobrir les troballes amb una lleugera capa de terra.

L'any 1999, dos anys després d'iniciar-se les excavacions, i per evitar els espolis que es continuaven produint, es va començar a construir la tanca que actualment protegeix l'entrada al monument.



*Opus spicatum* i restes de l'absis lateral i la girola de l'església de la cel·la primitiva

Què ens ha quedat? Sembla poca cosa, però no ens enganyem! És una de les joies del romànic, i, potser no tant pel que es pot veure, sinó pel que se'n pot deduir.

El que resta dempeus i que destaca del conjunt és l'església abacial, una part del Claustre, unes edificacions tardo-romàniques i gòtiques, i unes ruïnes adossades a l'absis meridional, a part de les restes de fortificacions que es poden veure a tot el sector de llevant.



Restes de l'absis lateral i la girola de l'església de la cel·la primitiva

Cronològicament, hem de començar per parlar d'aquestes ruïnes que estan adossades a l'absidiola meridional. S'hi observa clarament una construcció de planta més o menys rectangular amb aparell en espiga ("*opus spicatum*"), amb vestigis d'una finestra i un passadís amb volta de ferradura entre aquesta construcció i la paret meridional del creuer actual. A més es poden veure, arran de terra, vestigis d'una paret semicircular amb aparell en espiga envoltant l'absidiola meridional actual. Segons Badia i Homs aquestes restes pertanyen a l'església que hauria existit abans de l'actual, consagrada, recordem-ho, l'any 935. Si les primeres notícies que

tenim del cenobi són de l'any 927, és evident que entre aquests anys es va construir l'actual església. La primitiva església, doncs, ja es considerava vella en aquestes dates; per tant, no és descabellat pensar que es construís al segle IX.

Si els vestigis semicirculars que envolten l'absidiola actual corresponen a l'absis principal de l'església vella, el tros de passadís hauria de correspondre a una girola i la construcció amb la finestra seria un absis lateral, de forma rectangular, típica de les construccions visigòtiques. Tot això seria el que resta de la primitiva església i no va ser enderrocat perquè es va aprofitar com annex al Claustre. Però, encara que sembli poca cosa, permet arribar a conclusions importants. Segons Badia, demostraria que l'església vella de St. Quirze es va construir en un període de transició, en què s'evoluciona dels absis rectangulars típicament visigòtics, als semicirculars, que es consideren típicament romànics i que representen un retorn a la tradició de les basíliques clàssiques. Aquest pas és el que es considera el tret bàsic que marca el naixement del romànic autòcton.

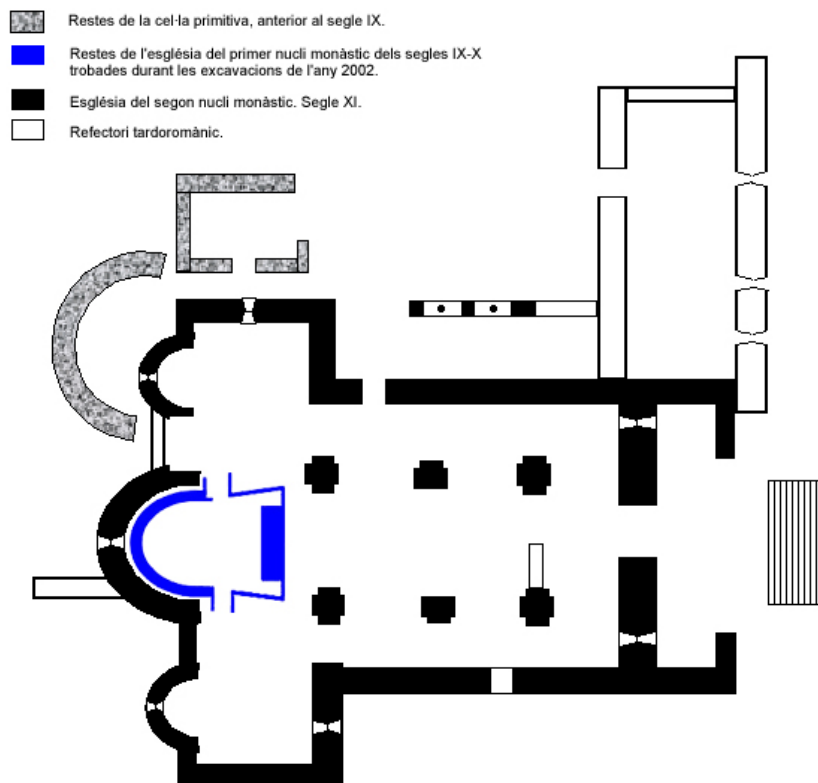
L'existència de la girola –inspirada en els mausoleus de l'antiguitat– ens demostra la influència de les tradicions locals –originades en els edificis romans– en l'arquitectura religiosa de l'alta edat mitjana i és un precedent



Tomba antropomorfa retallada a la roca de l'interior de l'església, a la nau septentrional, prop del creuer

–i ben segur que no devia ser l'únic– d'estructures similars, com ara la de la capçalera de St. Pere de Rodes.

En les excavacions que es varen fer l'any 2002, es va trobar una estructura d'edifici en el creuer, encaixada en el subsòl i en l'absis central actual. El paviment és de morter de calç molt fi i ben conservat, posat directament sobre la roca natural. Els murs i l'interior de l'absis estan emmorterats i enlluïts. Té dues obertures laterals, una al nord i l'altre al sud. El braç sud del creuer, sembla ser que no conté





restes, en canvi, en el braç nord s'hi varen trobar dos escalons. En el mur de ponent d'aquesta estructura hi ha un basament rectangular que podria haver estat el suport d'un sarcòfag, i un forat en el mur, a mena de nínxol, a cada banda del basament.

En l'última campanya, s'ha excavat tot l'interior de l'església i la part de davant, tocant a la façana de ponent. A continuació dels dos escalons al transepte nord s'hi ha trobat una estructura que acaba en el mur septentrional de l'actual basílica. Les parets també són de morter enlluït i no permet assegurar si hi havia absidiola o si es tractava d'un transepte llarg. A la resta de l'església, s'hi ha trobat tombes antropomorfes retallades a la roca mare, com les que es varen trobar a l'excavació del Claustre el 1997. Estaven cobertes amb lloses i segellades amb argila. Retirada la llosa s'hi descobreix la tomba amb l'individu amortallat a l'interior. El cas de la nau central és diferent. S'han trobat les tombes sense ossos i amb menys profunditat que les de les naus laterals, senyal evident que s'ha retallat la roca del subsòl per a rebaixar-ne el nivell. De fet, en els nivells de circulació de l'interior de l'església s'observen diverses manipulacions al llarg del temps, que han arribat a provocar un desnivell de més d'un metre i mig.

En excavar la part interna de la façana de ponent s'observa que es manté verge, mai no s'havia manipulat. S'hi troben restes de ceràmiques



Tombes antropomorfes a l'exterior, entre la primitiva façana i l'actual

espatulades –quan es netegen, brillen per ambdós costats– típiques del pre-romànic i que, encara que en poca quantitat, han servit per a datar el substrat al segle IX. Aquestes ceràmiques daten també un nivell de circulació del temple que arriba fins al final i es prolonga fins el què avui és l'exterior, just al davant de la façana, aguantant-se sobre dos basaments adossats al mur més occidental. A sota d'aquest terra, en la part exterior actual, també s'hi han trobat tombes antropomorfes que sembla ser que es podrien considerar anteriors al segle IX. La datació per carboni-14 dels ossos ens donarà una cronologia més exacta.



Creuer septentrional

Totes aquestes restes fan pensar que ja hi havia un gran temple el segle X que arribava més enllà de la façana actual, amb una crugia més que les tres que té ara l'església. Aquesta podria ser la que es va consagrar l'any 935 i que s'havia construït a cavall dels segles IX i X. Això ens podria endarrerir la datació de les restes de l'absis amb la girola fins al segle VIII, o fins i tot anterior, essent, segurament, coetànies de les tombes de la necròpolis.

fins i tot anterior, essent, segurament, coetànies de les tombes de la necròpolis.

Pel que fa a l'església que podem contemplar actualment, segons Badia i Homs correspondria a una reforma feta el segle XI sobre l'anterior del segle X. És de planta basilical, amb tres naus, creuer i tres absis semicirculars. S'observa aparell en espiga en les parts més antigues, però no en les que corresponen a la reforma que es va fer el segle XI, que va afectar la façana i algunes estructures de l'interior, així com tota la capçalera, que va ser ornada amb decoració llombarda.

Es pot veure una porta tapiada al mur de tramuntana, estreta i enlairada respecte del nivell del sòl –característica que sembla ser bastant comuna en aquest tipus de portes de cara a tramuntana– que seria l'única que restaria de l'obra del segle X, i una altra, al mur meridional que dóna al Claustre, actualment tancada amb una porta de reixa.

Les tres naus de la basílica estan separades per pilars, amb les pilastres dels arcs adossades i arcs de mig punt. La volta de la nau central és de canó, amb tres arcs torals de mig punt amb les pilastres adossades. La volta de les naus laterals té la secció de quart de circumferència.

El creuer, que per les restes d'*opus spicatum* ja existia a la construcció del segle X, també va ser reformat el s. XI, sobre tot el corresponent a la part de tramuntana. Sobresurt del cos de la basílica i té la volta de canó.

La capçalera té tres absis semicirculars, separats entre ells i, segurament, construïts de nou el segle XI. No s'hi observa *opus spicatum* i és l'única part de l'església que presenta



Arc entre la nau central i la septentrional, arc de la nau septentrional i pilastra adossada corresponent a l'arc toral



Absidiola septentrional

decoració llombarda, que és diferent a tots tres –amb arcs i lesenes o amb lesenes soles, sense arcs. També són diferents les finestres, més gran la de l'absis central,



L'absidiola meridional amb la capelleta afegida en època posterior



de doble esqueixada i arcs de mig punt. Les de les absidioles, més petites, són de doble biaix i arcs de mig punt. Entre l'absis central i el de migdia, s'hi va construir, en època més tardana, una capelleta rectangular, amb una sola obertura que sembla una sagetera.

El presbiteri es troba a l'interior de l'absis central, cobert per una volta que té forma de quart d'esfera; està separat del transepte per un arc triomfal doble en degradació. La paret del fons està decorada amb cinc arcuacions cegues de mig punt. Les absidioles són més amples que les naus laterals i estan descentrades respecte d'aquestes naus. Estan cobertes amb volta de quart d'esfera, i separades dels braços del transepte per arcs triomfals diferents, de mig punt doble en degradació la septentrional i en forma d'arc rebaixat la meridional, resultat, segurament, d'una modificació posterior. A l'absidiola meridional s'hi observen restes de pintures al fresc.



S'estan restaurant els vestigis de frescos a l'absidiola meridional

Amb posterioritat a aquestes obres –possiblement al segle XIII– es varen escurçar les tres naus, enderrocant la façana i les crugies de ponent. També és possible que les crugies s'ensorressin –essent la causa de les obres– i es refés només la façana. El cas és que les

tres naus varen passar de tenir quatre crugies a tenir-ne tres. La part que falta és aquella mena de plataforma que hi ha entre les escales i la porta d'entrada. El mur meridional del temple encara es conserva complet, a la dreta d'aquesta mena de plataforma, ja que és la paret de la cara nord de les dependències que tancaven el Claustre per la banda de ponent. És en aquest tros de mur on encara es pot veure l'inici de la volta primitiva. Adossada a aquest mur, es conserva una petita part de l'antiga façana amb un petit arc de mig punt que sembla que podria haver estat un antic torn del segle X, amb l'arquet fet amb lloses de pissarra.



Restes del mur que devia formar la primitiva façana de l'església, amb un antic torn i les escales d'accés al temple

La porta d'aquesta façana és de dos arcs de mig punt en degradació, amb llinda i l'espai del timpà es va omplir amb lloses. Els carreus dels muntants i les dovelles són ben tallats i allisats. Sembla ser que l'obertura va ser tapiada i s'hi van practicar espitlleres per a la defensa. En la mateixa façana hi ha tres finestres de doble esqueixada, una per a cada nau, molt més gran la central que les dues laterals. Coronant-la hi havia d'haver un monumental campanar de cadireta, ja que s'hi

observen quatre grans pilars, encara que sense els arcs, i l'assentament d'altres dos.

En el tros que ocupava la quarta crugia, les últimes excavacions han posat al descobert –a



Façana de ponent

més les tombes antropomorfes i els dos basaments que ja hem esmentat abans– una estructura en forma de quadrat a l'extrem nord. Era poc fonda i tenia un paviment de toves enganxat a la rasa de la façana. Una vegada retirat, va aparèixer un nou paviment del tipus que es troba normalment a les cisternes, per sota del qual va aparèixer un enllosat impermeabilitzat amb argila. Per sota, al nord i a ponent, apareixen dos murs perfectament lligats que podrien correspondre als murs de tancament de l'església del segle X. Per

tot el que hem dit sembla que es va utilitzar com a cisterna, encara que es desconeix la seva funció primitiva. En ser un recinte quadrat situat en un vèrtex de la construcció, es podria pensar en un campanar, que potser es va esfondrar –qui sap si per efecte d'un llamp– i va ser aprofitat per a construir-hi una cisterna.

Per resumir una mica, podem dir que es poden considerar quatre fases constructives pel que fa a l'església:

1a fase: una cel·la de dimensions reduïdes amb l'església envoltada d'una gran necròpolis anterior al segle IX (pot ser del segle VIII o, fins i tot del VII; caldrà esperar els resultats de la datació per carboni-14). L'església no devia ser massa petita, ja que les restes de l'absis demostren que era, fins i tot, més gran que l'actual absis principal. Per altra banda, s'han comptat més de 150 tombes antropomorfes repartides per tot el recinte de l'actual monestir, corresponents a homes, dones i criatures; sembla que són moltes tombes per pertànyer als habitants d'una sola vall.  
2a fase: un primer nucli monàstic que correspondria a les restes trobades a les últimes excavacions del 2002 i el 2004 i a



En les excavacions que s'han portat a terme en l'edifici tardoromànic situat entre el possible refectori i la casa de l'abat, s'han localitzat, en un nivell inferior a l'actual, tombes antropomorfes excavades a la roca i la base d'un mur amb *opus spicatum*



part de l'estructura que forma l'església actual. Seria l'edifici construït entre els segles IX i X i consagrat l'any 935, amb una o tres naus i tres absis o un sol absis i transepte llarg. Tenia quatre crugies, més llarg, per tant, que l'actual. Sembla que estariem davant de l'únic cas en el romànic català que hi hagi una construcció dels segles IX-X entre una d'anterior al segle IX i una altra del segle XI.

3a fase: segon nucli monàstic, reformant l'església del segle X. Segurament es procedeix a la construcció dels tres absis amb decoració llombarda i es reforma la resta del temple. Malgrat que la consagració de l'any 1123 pugui fer pensar que la reforma es va fer el segle XII, Badia i Homs –comparant l'estructura i la decoració amb altres esglésies perfectament datades– creu més factible que la reforma sigui del segle XI i que la consagració de l'any 1123 fos més un acte polític –per arreglar la situació entre el monestir i els senyors veïns– que no pas religiós, aprofitant l'avinentesa del trasllat de l'altar de Sta. Maria de Colera.

4a fase: es refà la façana de ponent –potser com a resultat de l'esfondrament de la part més occidental de les naus– escurçant la llargada de l'església. Pel tipus de construcció es pot datar al segle XIII o posterior.



Nau lateral corresponent al costat de migjorn

El pati quadrat que queda al sud de l'església era l'espai que ocupava el Claustre. Avui només se'n conserven dues obertures de la galeria septentrional, geminades i separades per un pilar quadrangular. Tots els arcs són de mig punt. Els dos arcs de cada obertura s'aguanten sobre una columna cilíndrica rematada amb un capitell llis. La volta té la secció de quart de circumferència i es recolza sobre els arcs i el mur de migdia de l'església. Segurament es va construir abans de l'any 935. No passa el mateix amb l'arc que es conserva entre aquest tros de galeria i les dependències del monestir, que és posterior, segurament d'alguna reforma del Claustre en el segle XII.



Claustre



Claustre

Les dependències que limitaven el Claustre per la banda de ponent són, probablement, del segle XIII, del final del romànic del nostre país. Feta amb carreus de pissarra de la contrada, té dues portes amb dovelles grans i perfectament tallades, sobretot la que dona a la sala que conserva la volta, apuntada, i amb quatre finestres més grans que les de l'església, però encara amb arcs de mig punt. Segurament devia ser el refectori o el dormitori dels monjos. Com que el mur de ponent donava a l'exterior, s'hi observen espitlleres per a la defensa.



Dependències tardoromàniques; exterior



Dependències tardoromàniques; interior

La construcció que tanca el recinte per la banda de migdia és la que es va habilitar com a masia i hom suposa que devia ser la casa de l'abat. Per l'estil constructiu –entre altres coses hi ha dues finestres gòtiques– no pot ser anterior als segles XIV-XV, encara que les parts baixes del mur fan pensar que va ser reformat o reconstruït sobre un edifici anterior, del segle XI. Ha estat sotmesa a nombroses reformes en èpoques molt diferents i s'hi observen peces que segurament s'han reutilitzat d'altres parts, ja desaparegudes, del monestir.



Casa de l'abat: voltes del pis inferior



Casa de l'abat: finestres gòtiques

Les fortificacions que es veuen a llevant, són datades al segle XIV. Hi devia haver un mur amb espitlleres que enllaçava l'església amb la torre de planta rectangular que hi ha en el vèrtex del que sembla un rectangle. Un altre mur, paral·lel a l'anterior, delimitava, aparentment, el que devia ser la plaça d'armes i encara se'l veu incidir a la paret de l'absis



de l'església. Al sud de la torre rectangular, es poden observar les restes del que era, probablement, una altra torre. Així quedaria delimitat el recinte.



Torre i muralla



Muralla amb espitlleres

Quan va quedar deshabitada, es varen retirar les peces de valor i de fàcil espoli: tres làpides i alguns capitells, que es guarden en una casa particular.

En aquesta nova fase s'ha començat a excavar el que devia ser el refectori dels monjos, buscant construccions anteriors que ja se sap que existeixen.

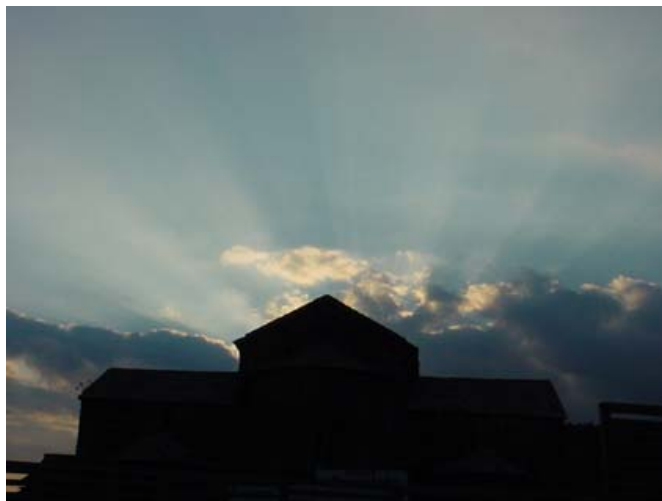
Pel que fa a les obres de consolidació estructural, s'han lligat els murs de les naus laterals de l'església amb tirants i s'han d'afermar els revestiments interiors, netejant i fixant les pintures al fresc de l'absidiola meridional. A més, s'ha de contemplar una actuació d'emergència que no estava prevista en el projecte: l'estiu passat s'ha vist afectada una columna per efecte d'un llamp, perdent part del seu revestiment. En Joan Falgueras, explica que, per a reforçar-la, es treparà des de la part alta fins l'interior de la roca mare per poder-hi passar unes barres metàl·liques, reomplint tot seguit els espais amb material d'alta resistència –realment, mentre m'ho explicava, em semblava ciència-ficció.

El tancament de les obertures amb vidres de seguretat sobre marcs d'acer i la pavimentació del conjunt que permeti el pas sense afectar les parts excavades completaran aquesta actuació que adequarà l'espai per tal que pugui ser visitat.

Així mateix, des del Paratge Natural de l'Albera, s'ha destinat un pressupost per al condicionament de l'entorn –aparcaments, retolació, etc...– que hauran de planificar i executar conjuntament amb l'Ajuntament de Rabós.

De moment, a final de la tardor del 2004, s'hi estan muntant les bastides.

Torna l'esperança al vell cenobi benedictí.



## Santa Maria de Colera

A l'edat mitjana, sovint es creaven poblacions a l'empara dels grans monestirs. La població que vivia més o menys dispersa al voltant del monestir de St. Quirze de Colera tenia la seva pròpia parròquia: una esglésiola a la mida de les seves possibilitats, que ja existia abans del segle XII, però que és reconstruïda durant aquest segle i es reconsagra el seu altar al monestir. Segons Montsalvatge, seria citada en un document del 1219 com a "*Sanctae Mariae de Insula*" referint-se, potser, al riu que recorre la vall.

En l'acta de consagració del veí monestir, l'any 1123, s'esmenta el trasllat a St. Quirze d'un altar dedicat a Sta. Maria que es trobava a l'esglésiola situada davant de les portes del cenobi. Si es trasllada l'altar, vol dir dues coses: que l'església ja existia i que s'hi devien fer obres. L'acta de consagració sembla ser –segons Antoni Pladevall– de l'any 1135. Això ens delimita perfectament l'època de construcció entre el 1123 i el 1135. Aquestes dates s'avenen perfectament amb l'estructura i les característiques arquitectòniques de l'edifici.

A les darreries del s. XIV consta en dos nomenclàtors de la diòcesi, i, curiosament, a tots dos per dues vegades, una com a parròquia i l'altra com a capella no parroquial. Al s. XVII ja no és parròquia.

L'edifici està fet de pedres i carreus de llicorella, de mida diferent i més treballats uns que altres. Té cinc finestres de doble esqueixada i arcs de mig punt adovellats, tres de les quals es troben al mur de migdia, igual que la porta d'entrada que té dos arcs de mig punt en degradació, de dovelles curtes, ben tallades i polides, que contenen un timpà i una gran llinda, ambdós ben llisos i d'una sola peça, separats per una motllura còncava d'un quart de cercle.

Té una sola nau amb volta apuntada i, a la capçalera, un absis semicircular més estret que la nau. Adossat al mur nord, davant la porta d'entrada, es conserva un banc seguit amb dos graons.

Sta. Maria de Colera és una de les primeres esglésies documentades amb volta apuntada i una de les primeres on s'utilitzen, en la porta, els arcs en degradació i el timpà sense elements decoratius en relleu i que varen ser tan utilitzats al llarg dels segles XII, XIII i fins i tot el XIV, sobretot a l'Empordà, a la Garrotxa i al Vallespir.



Sta. Maria de Colera: absis



Sta. Maria de Colera: façana de migjorn

Després de la desamortització de Mendizábal, durant anys va ser el corral del mas que hi havia a St. Quirze.

Es va fer una primera restauració els anys 50 tot i que posteriorment s'hi han hagut de fer altres actuacions per a recuperar trossos de mur i de l'absis. Després d'això es va utilitzar com a graner i refugi pel bestiar, sense ni tan sols una porta, fins que l'any 1994, el Paratge Natural de l'Albera va treure els fems i va col·locar una porta per evitar l'entrada dels animals.

## Roques amb inscultures

Estan situades en llocs que dominen el paisatge. No s'ha arribat a determinar-ne la funció, encara que es relacionen amb cerimònies de caràcter funerari o amb llocs per a observar el cel a la nit. El que sí sembla clar és que es poden datar entre el final del quart mil·lenni aC i durant tot el tercer.



Roca I



Roca I: detall de les inscultures

La Roca I és una gran llosa, a terra, amb cassoles de diverses mides, algunes amb reguerons que les comuniquen entre elles. Per la seva situació i característiques, potser es podria identificar amb un espai per a l'observació del cel nocturn.



Roca II i, al fons, el golf de Roses i el massís del Montgrí



Roca II i detall de les inscultures

La Roca II consta de diverses roques apilades –no es pot assegurar en quina



època– que es podria pensar que formen una mena d'altar. Domina la plana empordanesa i bona part del golf de Roses. Les inscultures són també en forma de cassoleta; n'hi ha de mides variades, i es poden veure en roques diferents. Si hem de fer cas a l'aspecte actual, semblaria clar que es tractaria d'algun lloc sagrat, on potser s'oferirien sacrificis. També podria estar relacionat amb ritus funeraris.

Les cassoletes, segons Lacombe i Tocabens, podrien representar mapes de constel·lacions, plans de pobles, etc., o bé compondre uns motius complexos, el significat dels quals seria simbòlic. També podrien haver servit per a rebre els líquids vessats durant les cerimònies rituals, com la sang d'un sacrifici, libacions d'oli, de llet, etc.

## Castell de Querusalba

“*Querus Albus*”, seria una romanització del mot “*quer*”, d'origen probablement cèltic –derivat de l'arrel “*karr-*”, que significa “pedra, penyal” (Coromines, 1990)- que, combinat amb l'adjectiu llatí “*albus*”, qualificaria una “pedra o roca blanca”. No oblidem que la carena que queda al nord-est d'aquestes ruïnes, i que recorrerem després del coll de Dofines, encara avui s'anomena de Rocs Blancs.

Probablement es pot datar entre els segles VI i VII i correspondria, per tant, a l'època visigòtica. Segurament li pertocava vigilar el camí que voreja la vall de la Regarada fins al coll de Banyuls.

Actualment només es poden observar alguns vestigis de basaments de murs i torres, molt enrunats i mig colgats per la vegetació i per les pedres que s'han després de les mateixes restes.



Ruïnes del Castell de Querusalba

## Sant Miquel de Colera

Petita església romànica situada en un replà de la serra de la Balmeta, dominant la vall de Molinars fins a Colera i, més enllà, el mar i el cap de Creus. S'hi pot arribar des de la carretera de Llançà a Colera: passat Garbet, just dalt del coll de St. Antoni que separa aquesta platja de Colera, en surt una pista que arriba fins a Vilamaniscle, amb el pas restringit als vehicles motoritzats. Fins a St. Miquel hi ha 6,5 km.



St. Miquel de Colera



St. Miquel de Colera: façana de ponent

A l'edat mitjana, quan els pirates assolaven la costa, els pobladors d'aquestes terres vivien en llocs apartats de les mirades dels navegants. Les cases, escampades per les valls i muntanyes, construïen les seves esglésies com a lloc de culte i de trobada. Aquest va ser l'origen de St. Miquel de Colera, que va esdevenir, amb el temps, la parròquia de la primitiva Colera.

Al s. XI Dalmau Berenguer tenia en feu el monestir de St. Quirze de Colera i l'església de St. Miquel, amb les seves terres, delmes i primícies.

El 1219 s'esmenta *Sancti Michaelis de Coleria* com a possessió del monestir de St. Quirze de Colera. Així mateix, se'n té notícia el 1279 i el 1280. El 1362, essent sufragània de St. Quirze, l'abat del monestir li fa donar una mercè. A final del segle XIII apareix en les *Rationes Decimarum* i consta com a parròquia en els nomenclàtors diocesans del s. XIV.

L'edifici actual es pot datar entre els segles XII i XIII i és notable la unitat d'estil que presenta, ja que no s'hi observen ni restes anteriors ni afegits posteriors. La pissarra que es va utilitzar en la seva construcció és de mal treballar i no se'n poden aconseguir carreus grans; això fa que l'aspecte final sembli menys acurat que el d'altres monuments de la mateixa època. Té una sola nau amb absis semicircular, i dues finestres de doble esqueixada i arcs de mig punt. La portalada es troba a la façana orientada al sud, com la majoria de les esglésies d'aquestes èpoques; té quatre arcs de mig punt en degradació amb llinda. El timpà que hi havia originàriament ha desaparegut. Sobre el mur frontal hi ha un campanar de cadireta de tres pilastres. El paviment interior està format per un enllosat de grans llambordes de pissarra i la volta de la nau i l'arc triomfal són apuntats. La neteja dels voltants, la restauració i l'accés es varen dur a terme entre els anys 1977 i el 1991.



St. Miquel de Colera: interior

## Castell de Molinars

S'hi pot arribar des de Molinars, per un camí molt costerut, o des de la pista que mena a St. Miquel de Colera: a 5,5 km de pista des del coll de St. Antoni, hi ha un trencant que baixa a la dreta. En uns 500 m arribem al castell.

No s'ha aconseguit cap dada històrica sobre aquesta fortalesa, feta de pedruscall, però potser es podria identificar amb alguna de les que es troben documentades a Colera els segles X i XI. En estar situat dins el



Castell de Molinars

terme històric del monestir de St. Quirze de Colera fa pensar que podria tractar-se d'una guaita defensiva del seu espai litoral. Això ho corroboraria l'acta de consagració de la basílica monàstica l'any 935: en delimitar el territori del monestir, es fa referència al "*vallem quam vocant Collera cum ipsa guardia de mauris et ipsos portos*". Així mateix es parla d'una "*turre*" en textos del 1078 i 1091, en parlar de les propietats de Dalmau Berenguer, i del 1223 en un conveni signat per l'abat de St. Quirze referent a la vall de Colera.

Era de planta rectangular i en el mur nord es poden observar tres nivells d'espitlleres i un matacà que es podrien datar al voltant dels segles XII o XIII, possiblement construïts sobre una edificació anterior.



## Molinars

És evident l'etimologia del topònim, encara que, en passar pel lloc pot fer certa gràcia. Sembla que hi hauria hagut bastants [molins](#) per la zona i, certament, l'aspecte ressec de la riera de Molinars no ajuda gens a imaginar-se com s'ho devien fer per a fer moure les moles. L'explicació pot ser ben senzilla: el segle XVIII –quan es varen construir els masos on encara ara es poden observar les restes dels molins– el nostre país no devia ser tan sec com ho és actualment. Caminem lentament vers la desertització? Les estadístiques diuen que no. Continua plovent al voltant dels 600 mm anuals, aproximadament igual que a mitjan segle XIX. És una mitjana molt similar a la de Londres, per exemple; com és que ens dóna la sensació que la Gran Bretanya és molt més humida que l'Empordà? La diferència està en el nombre total de dies de pluja. Allà plou poc i sovint; aquí només plou de tant en tant, però quan ho fa, moltes vegades ens nega. Cada vegada són més irregulars els episodis de pluja al nostre país, i les previsions són que el canvi climàtic farà augmentar aquesta irregularitat.

Molinars és un poble amb 200 anys d'història i, de fet, és la història d'un mas, encara que en aquest cas era un conjunt de cases (13 o 14) i 15 [masos](#) al voltant. Neix el segle XVIII, paral·lelament amb Colera, arrel del conreu de la vinya, i mor el segle XX, amb el despoblament del medi rural, com a la resta del territori, degut a la gran diferència que hi ha amb la qualitat de vida urbana. Al voltant dels anys 30 del segle passat, arriba el corrent elèctric als pobles i se'n milloren les comunicacions, en canvi, els masos continuen completament aïllats i amb espelmes o llums d'oli. L'arribada de l'aigua corrent als pobles va acabar de fer decidir molts masovers, que encara havien d'anar a compartir les quadres amb el bestiar per a fer les seves necessitats, anar a buscar l'aigua a la font i rentar la roba al safareig construït a la mateixa font o en el torrent més proper –que tant la font com el torrent podien estar a més de 200 o 300 m de la casa– amb el problema afegit que l'aigua que baixava pel torrent dos o tres-cents anys enrera, ara només s'hi podia trobar en comptades ocasions.

En el segle XX han nascut o viscut a Molinars 1303 persones. Ha arribat a tenir més de 100 habitants alhora.

Durant la Guerra Civil hi havia 5 o 6 cases habitades i hi vivien una quarantena de persones, amb molta mainada, degut als familiars i refugiats que arribaven fugint de les

Castell de Molinars: Matacà



bombes. A la postguerra, els anys 40-50, hi vivien 5 o 6 famílies a més dels carrabiners encarregats de vigilar la [zona fronterera](#), uns 2 km entre las Barbes del Boc o Orelles de la Mula, amb el coll dels [Empedrats](#), i el puig de Taravaus. Hi va haver un quarter –avui enrunat– de carrabiners primer i de Guàrdia Civil més tard, on hi vivien les famílies dels 6 carrabiners que hi estaven destinats, i que havien arribat a sumar 25 persones més a les que eren pròpiament del poble. Arnald Plujà, en les investigacions que ha dut a terme per al seu llibre sobre Molinars i els masos de Colera i Portbou, ha arribat a comptabilitzar 20 matrimonis entre noies del poble i carrabiners arribats de fora durant aquests anys.

Després, a poc a poc es va anar despoblant. Els carrabiners es varen fer innecessaris i les famílies varen seguir la tendència migratòria cap a les zones urbanes. Els últims de marxar, la família Sala, ho varen fer els anys 80.

Fins fa poc temps, estava deshabitada. Actualment s'observen tres cases amb reixes –que s'habiten de tant en tant– i una quarta que ja se li ha ensorrat la cuina.

S'hi pot accedir des de la carretera de Llançà a Portbou, tot just passat el pont sobre la riera de Molinars. Davant de la cruïlla per entrar a Colera, cal agafar la pista que es desprèn cap a l'esquerra. En uns 4 km arribem al nucli del veïnat, després de passar per diverses propietats amb vinya i olivera, i algunes construccions que indiquen que la vida va retornant, a poc a poc, a la vall de Molinars.



Molinars avui

Un capítol a part es mereix el mas Tarragona, enfilat prop de la carena, a tocar la línia fronterera. Fa cent anys ja tenien aigua corrent i llum dins de la casa, a base d'una conducció amb carbur i un dipòsit d'aigües plujanes. Va ser important pel pas de persones i mercaderies a través de la frontera, en [l'exili](#) i el [contraban](#): des del mas, amb un "cop de coll" ets a la carena!

S'explica una anècdota que gairebé va provocar un conflicte internacional. Els contrabandistes havien deixat uns fardells de tabac amagats a la muntanya. La gent del mas els varen trobar i se'ls varen emportar cap a casa. En adonar-se'n, els contrabandistes varen organitzar un sarau tant impressionant, que varen haver d'intervenir el prefecte de Perpinyà i el governador civil de Girona per a poder-ho arreglar.

Va estar habitat fins els anys 50 i, quan la família va marxar a Colera, el mas es va arrendar a un carboner de Portbou que, durant deu o dotze anys va exhaurir tot un bosc impressionant d'alzines centenàries que omplia la Coma d'Infern i la Selva Rodona, que són les zones que voregen el mas. Els anys 50 el carbó era la font energètica bàsica: a part dels brasers, cada casa tenia una cuina econòmica, que funcionava amb carbó vegetal.

Actualment encara es manté dempeus, encara que l'últim any s'ha deteriorat molt.

## Colera

El primer document conegut on apareix el topònim "Colera" és l'acta de consagració de l'església del monestir de St. Quirze l'any 935, "*Vallem quam vocant colera*". En el lliurament d'uns alous fets pel Comte Gausbert d'Empúries al cenobi de St. Quirze, l'any 931, la vall de Colera és anomenada "*Valle de Collera*".

El topònim Colera pot tenir diversos orígens. Coromines discuteix el fet que vingui de codolar, *Codolera* –els que defensen aquest origen diuen que només cal veure la seva platja– o “d’algues semblants a les cols” per similitud amb altres topònims –com ara Riudecols. Però ell descarta aquestes dues possibilitats, ja que el topònim apareix per primera vegada lligat a la vall interior on hi ha el monestir de St. Quirze, on no hi ha ni còdols ni algues. Per això, ell l'atribueix més aviat al fet que en època medieval els pagesos s'alimentaven bàsicament de les cols que plantaven als seus horts: podria venir de *colar*, un camp de cols. Per altra banda, segons Badia i Homs, pot ser probable que vingui del llatí *collis*, coll, turó. Amb el nom de “Coll de Colera” es coneix encara el pas per on travessava la carena un vell camí que des de la plana empordanesa menava a Banyuls de la Marenda pel coll de Taravaus i el Pla del Ras.

La identificació d'aquest coll i d'altres indrets de la rodalia és clara en una butlla del papa Benet VIII, de l'any 1017, on confirma la possessió per part del monestir de St. Esteve de Banyoles de la cel·la i alou de St. Martí de Vallmala –de l'església del qual es troben vestigis al terme de Llançà, als vessants del puig d'Esquers– i on s'esmenten els seus límits, entre els quals es troben referències al puig d'Esquers ("*ipso cher*" de "quer" en català antic: penya, roca gran) i al coll de Colera (*collo de Colaria*).

Durant molts segles, els pirates turcs i els corsaris algerians varen fer molt difícil la vida dels habitants de les costes mediterrànies. Per això edificaven les seves llars en llocs poc visibles des del mar, escampades per les petites valls i muntanyes costaneres. I això és el que era Colera –la prova n'és l'església de St. Miquel– fins que, a la segona meitat del segle XVIII, va disminuir el flagell de la pirateria i els pobladors dels [masos](#) de la muntanya es varen anar desplaçant vora el mar. Aleshores, les poques barraques de pescadors que hi havia prop de les platges es convertiren en veritables poblacions costaneres. De tota manera, la desconfiança era evident; només cal observar la situació del nucli antic de Colera: amagat darrera un turó, mig ocult a les mirades furtives dels possibles vaixells assaltants. I segons sembla, no anaven pas desencaminats, ja que fins la conquesta d'Alger pels francesos l'any 1830, les visites per sorpresa dels pirates a les nostres costes no es varen acabar.

Així fou com el dia 4 de febrer de 1769, Isidre Ferran Sangenís, pagès de Garriguella, i els seu dos germans Ramon i Josep Sangenís enviaren una sol·licitud al Rei Carles III per a la fundació de la nova vila de Colera, de 50 cases, en terrenys de la seva propietat. El 4 de

juliol de 1770, arribà l'autorització del Rei per a la constitució d'un nou poble que es diria "San Miguel de Colera".

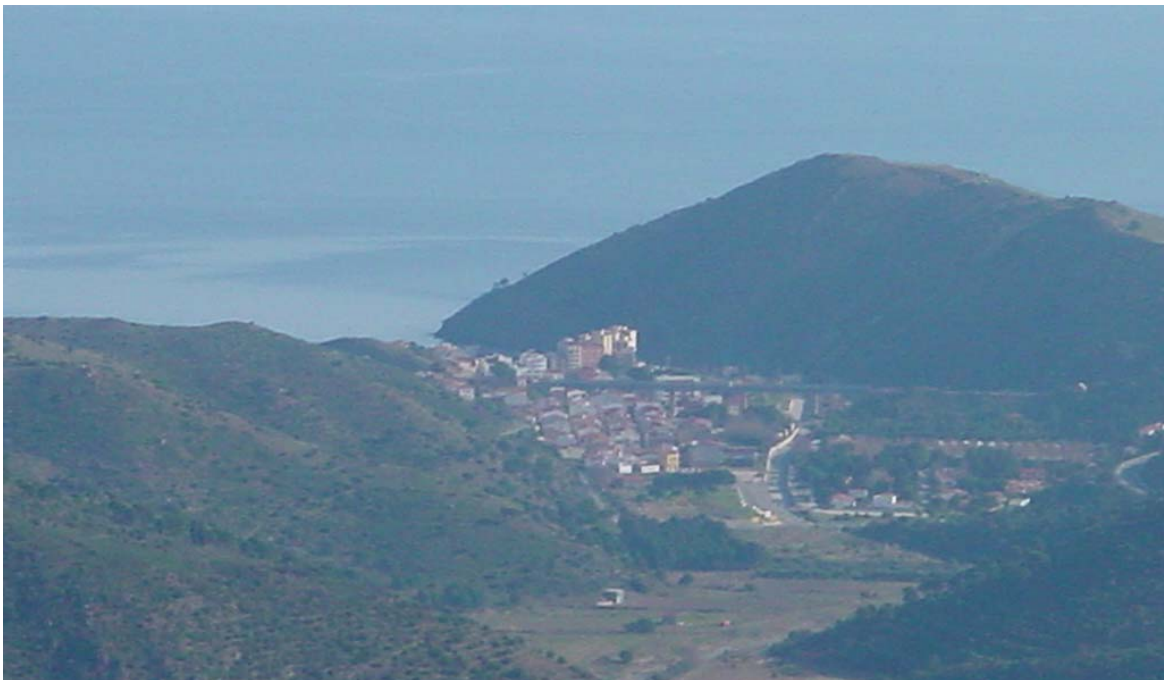
Sembla ser que l'autorització de la nova vila anava acompanyada d'un plànol de com havia de construir-se el poble: on es situaria l'església, l'ajuntament, els canons de defensa, etc, tot i que no s'ha pogut constatar mai amb un document real, però existeixen indicis que seria així.

En aquesta mateixa època es recomencen els treballs de plantació de vinya –de fet, l'existència de vinya i olivera es remunta als temps de la dominació grega i romana– però la majoria de les plantacions es perderen el segle XIX amb la fil·loxera.

El ferrocarril va fer arribar nous habitants al municipi, però molts més a Portbou. Dintre del municipi de Colera s'hi construeixen tres túnels i un viaducte, que queda molt malmès per la tramuntana el desembre del 1877. Malgrat això, el 20 de gener del 1878, s'inaugurava a Portbou el ferrocarril Tarragona-Barcelona-França.

A petició d'uns veïns de Portbou i Molinars, la diputació de Girona, en data 10 d'abril de 1885, va dictar una ordre on el municipi de St. Miquel de Colera passava a formar part del de Portbou. El dia 23 de maig de 1885, els veïns de Colera, en desacord amb aquesta ordre van cremar els arxius de l'ajuntament i l'endemà, 24 de maig, en sessió plenària celebrada a l'ajuntament de Portbou es va fer efectiva la capitalitat de Portbou en front de Colera.

No va ser fins el dia 2 de juliol de 1934, en què la Llei signada pel president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, va autoritzar la segregació de Colera del terme municipal de Portbou.



Colera, amagada entre turons

Actualment Colera, amb una població que no arriba als 400 habitants, està gairebé dedicada totalment al sector serveis. D'agricultura en queda poca: alguns olivars, vinyes i pinedes per a recol·lecció de pinyons o per a explotació forestal –algunes plantacions es poden observar al llarg de l'itinerari proposat– sembla que vulguin aprofitar algunes de les



múltiples parets seques que es poden veure escampades per les muntanyes i que, a poc a poc, es van enrunant. El mal és que algunes de les feixes que es replanten de nou, s'esplanen amb màquines i, a sobre, destrueixen les velles, amb les seves parets seques. La pesca està en regressió i el que talla el bacallà és el sector turístic. Com a la majoria de poblacions de la costa s'ha construït molt i malament, i han proliferat els edificis de pisos que malmeten el paisatge. El que s'està fent amb la costa mediterrània, des de Portbou fins a Alacant, en paraules d'un home de secà, d'un poblet de la província de Sòria: "Es una monstruosidad. No dejan un palmo de costa sin edificar. Se lo están cargando todo. Para ver casas, nosotros ya no volvemos allí de vacaciones. Lo que han hecho no tiene nombre, pero se puede resumir en un refrán: pan para hoy, hambre para mañana".

## La frontera amb França

Després de vint-i-cinc anys de guerra, cansats de les despeses militars que això els comportava, Espanya i França varen decidir negociar la pau. A l'illa dels Faisans, al bell mig de la desembocadura del Bidasoa varen construir un pavelló amb dues parts idèntiques i una sala de conferències, separades per "la frontera". Cada país va decorar la seva banda: amb austeritat la part espanyola i amb profusió d'ornaments la francesa. Després de tres mesos de negociacions maratonianes, quan el dia 7 de novembre de 1659 es va signar el tractat dels Pirineus, es va rubricar la pau entre França i Espanya –que es va segellar amb el casament de Lluís XIV amb Maria Teresa, filla de Felip IV– però va començar el llarg procés d'establir els límits fronterers que no va finalitzar fins el segle XIX. Després d'interminables discussions Mazzarino i Luís de Haro varen signar l'addenda a l'article 42 a l'illa dels Faisans, el 31 de maig de 1660. En aquells moments França havia incorporat al seu territori, el Rosselló, el Conflent, el Vallespir, el Capcir i trenta-tres pobles de la Cerdanya. Malgrat que la Generalitat no en va ser informada fins 43 anys més tard, Catalunya havia perdut una cinquena part del seu territori i de la seva població. D'un dia per l'altre, amb la signatura d'un paper, milers de catalans havien passat a ser estrangers; mireu si n'és de relatiu aquest terme! Aleshores varen sorgir els problemes locals provocats pels límits de les propietats – encara avui dia hi ha propietats que estan partides per la frontera, com un mas de la Cerdanya, que té la casa a un país i els corrals a l'altre– o per les confiscacions fetes en represàlia del partidisme dels propietaris durant el conflicte. Tots aquests problemes es tractaren a les conferències de Figueres que varen finalitzar el juny de 1666 sense haver acabat de resoldre tots els problemes.

Els incidents que provocava el bestiar que pastura lliurement per la muntanya, que tant es troba en un vessant com en l'altre, i el problema dels límits al coll del Portús es varen anar eternitzant, i no quedaren solucionats fins als tractats de Baiona, signats en aquesta ciutat els anys 1856, 1862 i 1866. L'últim és el que es refereix a la divisòria entre el Département des Pyrénées Orientales i la província de Girona. Es defineixen exactament els límits i es decideix atermenar la frontera amb fites, concretant les mides i les característiques que haurien de tenir. La núm. 1 es troba al País Basc, a la vora de la Bidasoa.



Muga entre St. Jean de Pied de Port i Roncesvalles, en el "Camino de Santiago"



Les actes de col·locació d'aquestes fites, o mugues, en aquesta zona, daten de l'any 1868. Segons aquestes actes, es descriu la fita amb el núm. 592 del coll de Banyuls: "592. Al Coll de Banyuls, creu horitzontal al nivell del sòl, en la vora oriental del sender". La núm. 595: "595. Puig de Barba de Boc i coll dels Empedrats. Creu al coll, sobre la cara Nord i vertical d'una roca grossa, a l'Est de la bretxa que obre el pas".

Malgrat els tractats i les mugues, els pastors s'han continuat ajudant i les romeries als diversos santuaris d'ambdós costats s'han continuat fent amb l'assistència de catalans del nord i del sud, així com els intercanvis comercials, encara que la frontera els hagi transformat en una pràctica il·legal anomenada [contraban](#).

Actualment encara es fa, cada primavera, la comprovació de la correcta ubicació de les mugues per part de representants dels ajuntaments de les dues bandes de la ratlla. Ara, més que un acte oficial de ratificació de fronteres és una trobada d'agermanament entre els pobles dels dos vessants del Pirineu; i com a bons mediterranis, no hi pot faltar l'àpat, bé, un a cada banda de muntanya, és clar!

## El contraban

Comença tot just després del Tractat dels Pirineus fins fa ben pocs anys, quan es varen eliminar les duanes amb la Unió Europea.

Durant molts anys, els habitants de Portbou, Colera i Llançà que anaven a treballar a les vinyes de Cervera i Banyuls de la Marenda, portaven tot el que podien camuflar dins dels abrics: anisats, per exemple, cap a França i cafè i tabac, entre altres moltes coses que aquí no es podien obtenir, o que la qualitat era molt inferior, cap a casa.

## L'exili

Molinars és un dels punts de sortida dels que havien de passar la frontera d'amagat, de resultes de la Guerra Civil, per això hi havia el quarter de carrabiners. Els que no volien passar pel coll de Banyuls, la Jonquera o Portbou perquè els feia por que els empaitessin, triaven Molinars, perquè els havien dit que era més fàcil i, aleshores, era quan els carrabiners els agafaven. El pas es feia a través del coll dels Empedrats, que, malgrat el nom, no és cap coll, encara que hi hagi pas a través de la carena; l'accés és ràpid i fàcil: hi ha un corriol que hi mena directament des de l'antic mas Tarragona.

Es coneixen casos d'habitants de Molinars que havien acollit alguna d'aquestes persones i que els havien pagat amb or o joies. S'explica també d'algú que havia anat a buscar el lloc on el seu avi havia enterrat un farcell i no l'ha trobat. Fins i tot hi ha hagut morts: uns carrabiners que portaven un fugitiu cap al quarter, varen ser morts en un descuit.



La Vajol: monument en record dels exiliats

## Els masos

Alguns provenen de l'edat mitjana, de l'època en què encara no s'havien endegat les explotacions agràries i calia iniciar els conreus. Els monjos i els senyors parcel·laven el territori i l'ocupaven amb els artigaires o bé establint els contractes d'eixarmada.

En un mas s'hi poden arribar a distingir quatre zones: el bosc, les pastures, els conreus –camps o feixes– i els edificis. Les zones de més pendent se solien reservar al bosc, que aportava combustible –primer llenya i més tard carbó– fusta, fruits i, més tard, en segons quines zones, suro. Llindant amb el bosc s'hi solien reservar els espais de pastures. En els llocs més plans s'hi conreaven els cereals. Les vinyes i oliveres es podien plantar tant als llocs planers –si el mas tenia sort i en tenia de sobra– com als llocs amb més pendent, prèvia la construcció de feixes aguantades amb parets, fetes, normalment, de pedra seca. Vora els edificis s'hi resguardaven els fruiters i l'espai que ocupava l'era.

La casa solia tenir els corrals i els estables a la planta baixa –en els masos grans es podien fer en edificacions a part– l'habitatge a la planta principal, i a la superior hi havia els graners. Sovint es podia accedir a la planta noble directament des del carrer, mitjançant una escala adossada a la façana que, normalment orientada cap al sud, estava coronada per un rellotge de sol.

L'habitatge estava constituït per una gran cuina on “s'hi feia vida”. Hi havia una pica de pedra o marbre i una gran llar, oberta, amb una xemeneia ampla i alta en forma de campana. Al costat de la llar hi havia el forn, que aprofitava la mateixa xemeneia com a sortida de fum. Com que la llar només “escalfa per davant” calia seure en els “escons”, que són bancs amb els respallers molt alts i tots tapats per darrera perquè l'aire fred no arribi a les persones que estan davant del foc. Com que era l'única cambra de la masia que tenia llar, era on es menjava i a la nit, havent sopat, a la llum de les espelmes o dels llums d'oli, amb tota la família asseguda a la vora del foc, es resava el rosari i s'explicaven rondalles fins que la son aconsellava anar a dormir. Aleshores, s'omplien els “burros” de caliu i s'escalfava el llit. Més tard es varen utilitzar ampolles –primer de ceràmica i més tard de plàstic– que s'omplien amb aigua calenta i amorosien una mica la fredor dels llençols.

A més de la cuina, solia tenir una gran sala que era on es menjava en diades de festa grossa. Al seu voltant s'obrien les portes de les cambres.

Naturalment, els lavabos no existien. Les grans masies tenien “aiguamanils” a la sala, que era un dipòsit –que calia anar omplint d'aigua– amb una aixeta i una petita pica a sota amb una galleda per recollir-ne l'aigua bruta. A les habitacions de les pairalies hi podia haver lavabos de fusta amb un mirall i una palangana –de porcellana o de ceràmica– amb una



Llar i forn del mas de l'Església a Requesens

galleda a sota. Les necessitats vitals calia fer-les als estables, amb els animals, o en un orinal.

L'aigua s'havia d'anar a buscar a la font, si n'hi havia alguna a la vora, o a algun torrent proper. A l'estiu, un bon càntir sense pintar conservava l'aigua ben fresca. En aquests punts d'aigua s'hi construïa un abeurador per al bestiar i un safareig per anar a rentar la roba. De vegades calia desplaçar-se més de 200 m de la casa per arribar a l'aigua. Carregats amb la bugada, els càntirs o les galledes, calia repetir el trajecte de la font a casa i tornar unes quantes vegades cada dia, tant si plovia, com si nevava, com si feia sol. I en temps de sequera severa, se'n podien quedar sense.

El fet que els masos duressin segles en aquestes condicions, fa pensar que plovia més



A 300 m del mas de les Feixanes, hi ha el safareig i la font

que en els nostres dies i que les fonts, deus i torrents no s'assecaven tan sovint com ho fan actualment. Serà veritat que el clima està canviant encara que costi acceptar-ho?

Pel que fa a l'ús del bestiar que acompanyava tots els estadants de les masies, J. Amades recull, l'any 1933, una rondalla de boca d'en Pere Vayreda, de Lledó: diu que a en Polí, del mas del mateix nom prop de la Menera, en el camí entre Lliurona o Bassegoda i Gitarriu, Tortellà o Sadernes, se li va morir un bou del parell que necessitava per la llaurada.

Eren temps de males collites i la bossa

no sonava. En no poder-ne comprar un altre va decidir utilitzar la vaca que tenia. Prou li va costar, ja que la bèstia no es volia deixar junyir, però quan ho va aconseguir, llaurava tan o més bé que amb la parella de bous. Les males anyades varen persistir i l'home ja tenia treballs per a mantenir la parella d'animals; llavors, es va recordar que la vaca s'havia emmotllat la mar de bé al nou treball i pensà que potser s'avindria a deixar-se escurçar una mica la ració. Així ho va fer, i l'animal no va manifestar desgrat i continuà llaurant la mar de bé, junyida al bou. La satisfacció d'en Polí va fer que anés escurçant cada vegada més la ració de la vaca que mai va protestar i va continuar treballant igual de bé. Va arribar el dia que no li va donar gens de pinso i la vaca subsistí. Aleshores, anava pregonant per tot arreu el seu enginy i tractava de tanoques els altres pagesos perquè es gastaven els diners en menjar pels animals. L'alegria va durar poc, perquè, quan la vaca es va acostumar a viure sense menjar, naturalment, es va morir. El fet es recorda amb la dita

*Fer com la vaca d'en Polí,  
que quan va saber viure sense menjar es va morir.*

La realitat és que el bestiar tenia utilitats ben diverses. La carn, la llet i els ous, per a alimentar-se. La llana –que filaven i tenyien en el mateix mas– per a vestir-se. A més els servien de tracció: cavalls, burros, mules i bous feien el transport de persones o mercaderies, estiraven els carros o les tartanes i arrossegaven les arades que obrien els solcs a la terra, sovint dura i pedregosa. La resta calia fer-ho a mà, fent força per a enfonsar la fanga, vinclant l'esquena per a clavar l'aixada i redreçant-se per aixecar la pala plena de la terra que els havia de proporcionar el pa de cada dia. Pa que pastaven a mà i



havien de coure en el forn, que encenien una o dues vegades per setmana amb la llenya que tallaven amb la serra o la destral en els boscos propers. No els calia desemboscar, només els calia un bon ramat, sobretot de cabres, per a mantenir net el bosc, almenys fins a l'alçada on podien arribar els animals aixecats sobre les potes del darrera.

Quan es matava el porc calia poder servir la carn i allargar-la tot el que era possible. A l'estiu i a la tardor, que era quan n'hi havia, es recollien les fruites del bosc o dels fruiters que tenien vora la casa i calia conservar-les per a tot l'any. Embotits, salaons, confitats, confitures, mermelades, almívars, etc. eren maneres de poder conservar els aliments en un temps en què el gel només era privilegi d'uns quants.

Avis, pares i fills vivien tots a la masia, establint veritables comunitats familiars patriarcal en teoria, però més aviat matriarcal en la realitat, ja que la que governava la casa i educava els fills era la dona de la casa, i es produïa el desastre total si arribava a faltar. L'home era l'encarregat de fer les tasques de camp i de bosc, així com els tractes de compra-venda i el transport de mercaderies. Si la mare faltava, a l'home li calia cercar muller per tirar els fills endavant. Si moria el marit, la muller restava desemparada fins que es tornava a casar. Les herències eren per via d'hereus i pubilles. Durant segles, al fill o filla gran li tocava la terra i el mas, al cabaler, quedar-se a casa, solter, o casar-se amb una pubilla, anar al seminari o emigrar a la ciutat o a Amèrica i, si la bossa donava per més, algun podia arribar a estudiar. Les cabaleres no tenien gaire més expectatives; si no feien un bon matrimoni i volien mantenir l'estatus, eren les tietes, solteres, tota la vida.

Segons la situació en què es trobaven, les relacions amb la resta

de la societat es produïen amb més o menys assiduitat: quan anaven a mercat, els diumenges i festius a l'església més propera, o, si vivien en alguna contrada gaire aïllada, només amb motiu de la celebració de les festes dels patrons o en les romeries a les ermites de les rodalies. Aquesta última, era una de les poques maneres que tenien de prendre contacte amb persones d'altres pobles o de masos més allunyats. J. Amades recull les anomenades "fires de noies" o "fires de l'amor" on acudien els fadrins i les donzelles per tal de trobar parella; a més dels aplecs i romeries esmentats, per aquestes contrades en tenien fama les de Sta. Creu a Figueres i Besalú i l'aplec del Trial al Bosc de Tosca d'Olot. Quan una parella es coneixien en alguna d'aquestes celebracions, de vegades havien d'esperar tot un any per a retrobar-se i una vegada tenien el consentiment de les famílies per a poder festejar, sabien que els separaven unes quantes hores, o potser dies, de camí.

I ara ens queixem de com vivim?



Mas de Falgars, al Mont: façana de migjorn fortificada amb un matacà

## El carbó i les places carboneres

Els boscos solen estar en pendissos de la muntanya, ja que els plans es reservaven per als conreus. Però per més escarpats que siguin, de tant en tant es troba un replà, fet artificialment si cal, normalment format per una paret de pedra seca en forma d'arc de circumferència que aguanta una plataforma de terra lleugerament inclinada cap al centre. És una plaça carbonera.

S'utilitzaven per a fer carbó vegetal, principalment amb faig, alzina i surera. La llenya es tallava més o menys curta (diu l'adagi: "llenya curta, carbó llarg") i "s'ajustava" a la plaça. Aleshores "s'empilava" –es construïa una pila ben ordenada, de dimensions variables en funció de l'espai que tenia la plaça, deixant una xemeneia a la part central que arribava fins al terra que s'anomenava "ull"– i "s'embromava" o "s'embolumava" –es cobria amb branques o pedres, després amb terrossos, fulles o molsa– perquè la terra amb què es cobria no es colés cap endins. Una vegada cobert, es deixava només un forat a la "corona" per on es "posava en foc" amb el "bitllat" –tirant trossos de llenya encesa per l'ull– que es "burxaven" –es feien baixar per l'ull amb una perxa o "burxa"–. Es bitllava i burxava dues vegades al dia. Per enfilar-se fins la corona construïen una escala amb troncs adossats a la mateixa pila.

La combustió, que havia de ser incompleta i produir-se sense flama es governava fent forats a les vores, per on respirava el foc amb un bastó punxegut que anomenaven "dóna fum". Si els forats treien fum blau –degut a la destil·lació de l'àcid pirolignós– es tornaven a tapar i se n'obrien d'altres més avall. Quan la pila ja no fumava, al cap de vuit o nou dies d'haver-la encès, era senyal que el carbó ja era fet.

Llavors, "rescaldaven" la pila –treien la terra triant la més fina– i la "reabrigaven" –la hi recobrien– per tal d'apagar el foc. Un cop reabrigada, se'n podia començar a treure el carbó, vigilant que no es tornés a encendre tot.

S'obtenia així el carbó vegetal, que tenia un gran poder calorífic i una puresa molt alta: entre un 70 i un 96% de carboni segons la temperatura de la carbonera i el tipus de llenya utilitzat.

Es tenen notícies de la utilització del carbó per part de les fargues a partir del 30 d'octubre de l'any 1168, en una concessió de drets feudals de l'abat d'Arles a favor de Bertran de Boada: "...*et deferat carbonem ad fabrega de Roirus*". El seu ús es va mantenir al llarg dels segles en aquesta indústria, fins que es va estendre a gairebé totes les llars amb l'aparició de les cuines econòmiques a casa nostra a final del segle XIX.

Cal fer notar que quan arribà el gran invent de la cuina econòmica a Catalunya, durant l'últim terç del segle XIX, a Anglaterra ja es cuinava amb les de gas –des del 1832– que no es varen generalitzar a Catalunya fins la segona meitat del segle XX.

Amb raó es deia a Europa que l'Àfrica començava als Pirineus!

El desenvolupament dels alts forns per a la siderúrgia, que varen fer obsoletes les fargues, i la utilització domèstica del petroli i el gas varen fer morir, a poc a poc, la indústria carbonera i varen ser una de les causes de la despoblació de molts dels masos i veïnats d'aquestes terres.



Plaça carbonera camí de Talaixà

## Els molins

Des dels temps més antics es coneixen els cereals i el procés pel qual es poden transformar en farina. Des dels 1800 aC en què es feia amb dues pedres, ha anat evolucionant la tècnica que ha permès als homes i les dones, haver de dedicar menys temps i menys esforç a realitzar aquesta tasca i, alhora, ha permès l'especialització d'alguns edificis i persones que la duen a terme. El romans ja varen introduir els molins giratoris i des del segle IX es parla de molins hidràulics a Catalunya. A l'edat mitjana a més dels molins fariners i els molins d'oli, es troben documentats els *molins blanquers* –per a assaonar pells–, *molins paperers* –per a trinxar draps i fer-ne pasta de paper–, *molins drapers* –també anomenats *batans de maces* en els quals s'enfeltraven els teixits–, *molins polvorers* –en els quals es reduïen a pols diverses roques i minerals–, etc.



Molí d'en Quelet, prop de Beget

Un funcionament similar tenien les *molines* o antigues serradores hidràuliques i el mateix sistema s'utilitzava a les *fargues* –que eren els establiments on es produïa el ferro– o a les fàbriques del sector tèxtil.

Posteriorment alguns d'aquests molins es varen transformar en centrals hidroelèctriques.



Molí d'en Miquel a les Escaules, transformat en central hidroelèctrica, amb els seus canals

Tots aquests processos són hidràulics, és a dir, aprofiten la força de l'aigua. Necessàriament s'havien de situar a la vora d'un riu o corrent d'aigua que els en



proporcionés. Però sovint no n'hi havia prou, calia conduir-la i embassar-la. Els rius de la conca mediterrània, en general, presenten uns cabals molt variables al llarg de l'any i, sobretot, un estiatge molt accentuat. Per això exigeixen la construcció de canals i de sistemes d'acumulació d'aigua, mitjançant la construcció de rescloses i de basses artificials.

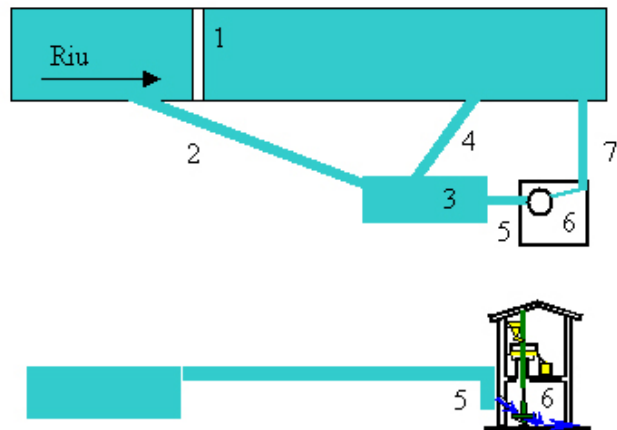
El primer pas, doncs, hauria de ser la construcció d'una *rescloa* (1) que pot estar ubicada dintre de la mateixa llera del riu. Mitjançant un *canal* (2) es porta l'aigua fins la *bassa* (3) que té un *sobreeixidor* (4) per a desguassar-ne l'excés en cas de necessitat. Des de la bassa l'aigua

inicia el descens cap a l'interior del molí, que és provocat pel *cup* i la *canal vertical* (5) que comuniquen la bassa amb una mena de túnel, anomenat *carcavà* (6), que, segons els llocs, també se'l coneix amb els noms de cacau, caco, cacuet, caricau, carcau o mina (Donat i Solà, 2003). Amb la bassa i el desnivell que hi ha fins que l'aigua impulsa la roda hidràulica, s'aconsegueix la pressió suficient perquè faci girar el mecanisme del molí, farga, molina, etc... Finalment l'aigua torna al riu pel *canal de desguàs* (7).



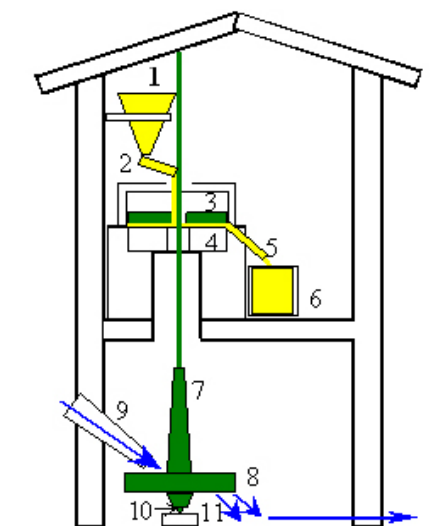
Molí d'en Quelet, prop de Beget

*sobirana*, *corredissa* o *volandera*, és mòbil. Ambdues són tapades per una caixa de fusta circular –el *riscle*– que té damunt seu la *tremuja* (1), un dipòsit on s'aboca el gra que passa a través del *canalot* (2) fins l'*ull* de la mola i d'aquí a l'entremig de les dues moles. Una vegada mòlt el gra i transformat en farina surt pel *farinal* (5) i cau a la *farinera* (6), des d'on serà ensacada per poder ser transportada més fàcilment. El camí que segueix el gra i la farina es pot veure de color groc en



Esquema del camí de l'aigua en un molí

El mecanisme hidràulic de funcionament d'un molí fariner és senzill. L'edifici, pròpiament dit, consta de dues plantes, tal com es pot veure a la figura. La planta superior és l'*obrador* i és on es produeix la mòlta del gra per a transformar-lo en farina. El procés té lloc entre les dues moles: la inferior (4), anomenada *mola sotana* o *jussana* és fixa, mentre que la superior (3), que s'anomena *mola*



Esquema d'un molí fariner

el gràfic.

A la planta inferior és on hi ha el mecanisme que permet fer girar la mola sobirana: el *carcavà*, on hi ha el *rodet* (8), de ferro o de fusta amb un cercol metàl·lic, que té unes paletes –els *àleps* o *caixons*– amb forma corbada sobre les quals cau l'aigua –el camí que segueix l'indiquen les fletxes blaves de la figura– que entra a pressió per la *canal* (9) i fa girar tot el conjunt. D'aquesta manera el rodet transmet el moviment circular a l'*arbre* (7) que el comunica a la mola sobirana. La part inferior de l'arbre porta clavada una punta metàl·lica cònica, l'*agulla* (10) que balla sobre el *dau* (11) que al Ripollès anomenen *dineret*. Tot el pes de la part mòbil del molí –la part verda de la figura– recau sobre el petit dau de coure o ferro, que va encaixat en una forta biga de roure –el *banc* o *suport*– situada al fons del *carcavà*. Aquest suport és accessible des de l'obrador mitjançant l'*alçador*, que permet al moliner d'aixecar el suport i, amb ell, el rodet i la mola sobirana per obtenir una farina més o menys fina.

En alguns molins, batans, fargues, serradores o molines, en comptes del rodet s'utilitzava la roda hidràulica vertical. El funcionament és el mateix però amb l'arbre situat en posició horitzontal.

La força motriu de l'aigua pot ser substituïda pel vent en llocs allunyats de corrents d'aigua o rius, i dona lloc als molins de vent.

La gran quantitat de topònims relacionats amb els molins i els cognoms que encara es mantenen, demostren la gran extensió en l'ús d'aquests enginys. La Molina, cal Moliner, el rec del Molí, el Molí d'en..., Molins, Molinars, Molinet, Molinós, en són algunes mostres ben esteses pel nostre territori.

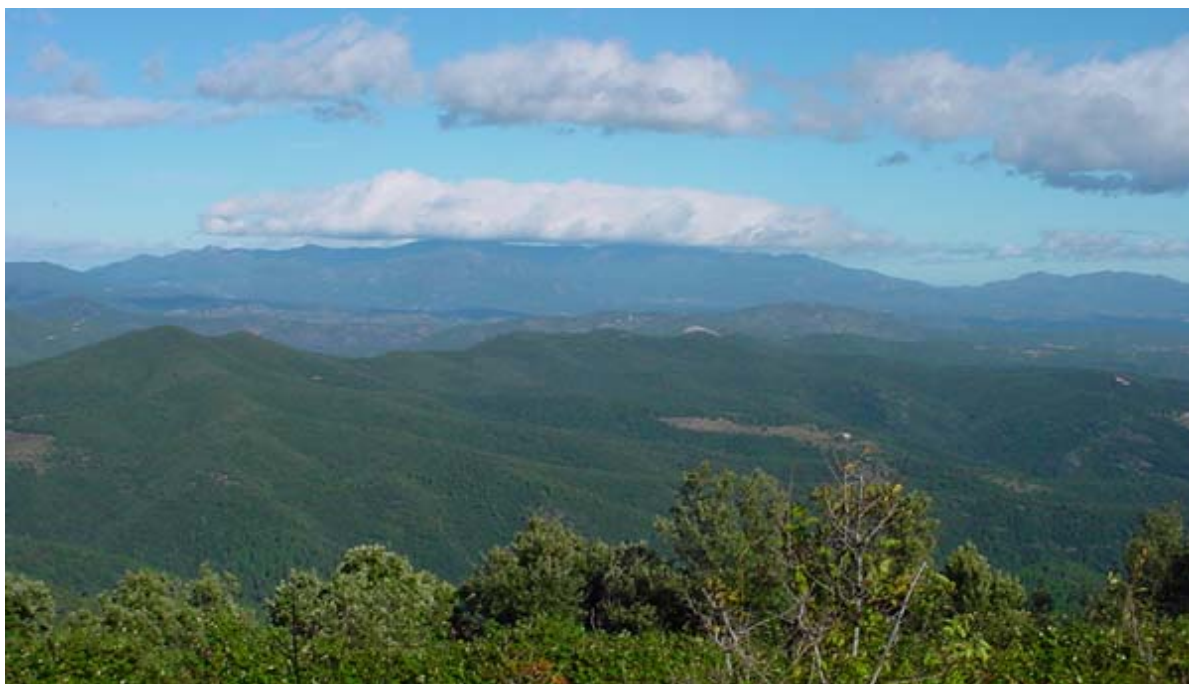


Una serradora moguda amb rodes hidràuliques verticals a Hexenlochmühle, a la Selva Negra alemanya

## L'Albera

Segons explica Carles Bosch de la Trinxeria, en els seus *Records d'un excursionista* (1887): “*La serralada pirinenca, des de Collforcat fins el Coll de la Massana, és coneguda d'aquesta part de la frontera per muntanyes de Requesens i Avinyó. De l'altra part, o sia la vessant francesa, en diuen la muntanya d'Albera o de les Alberes.*”

Actualment, però, s'anomena Albera als dos vessants de tota la zona de muntanya des del mar fins al coll del Portús.



El Puigneulós amb la “botifarra”, senyal de tramuntana

La Generalitat de Catalunya, inclou l'Albera en el “Regional Planing” del 1931 per la preservació de diversos espais del territori, però no és fins el 10 de març de 1986 que va ser declarada Paratge Natural d'Interès Nacional. Amb una extensió total de 4108 ha, està dividit en dos sectors: “Requesens-Bausitges”, amb 2639 ha als termes de la Jonquera i Espolla, i “St. Quirze-Balmeta” amb 1469 ha al terme de Rabós d'Empordà.

Farcida de monuments megalítics que demostren que ha estat poblada des de temps immemorials, s'hi pot estudiar l'evolució de la societat al llarg dels temps admirant els edificis que s'hi varen construir.

De relleu granític, amb pissarres i esquistos, té el punt culminant al puig Neulós –de *neula*: boira– amb 1256 m d'altura.

Si en altre temps la frondositat dels dos vessants era tan gran que els romans varen haver d'optar per travessar-la pel pas més proper al mar, els incendis i l'explotació forestal han estat la causa que, actualment, les zones de matoll i garriga n'ocupin una gran part. Malgrat això, conserva una riquesa botànica i zoològica incalculable i és l'últim reducte de dues races autòctones: la [vacca fagina](#) o vaca de l'Albera i la [tortuga mediterrània](#) (*Testudo hermanni*).



### Les cabanes de pedra seca

Són les construccions més nombroses a l'Albera i se n'hi poden trobar des del peu de la muntanya fins la carena. Les podem veure a la vora d'un camp o d'un camí i també aïllades sobre els vessants; són més abundants a la banda de llevant, degut a la gran extensió que varen assolir les vinyes litorals durant la segona meitat del segle XIX.

Tenen forma arrodonida o quadrada i solen ser de dimensions reduïdes. Estan construïdes segons el principi del sortint de pedra seca o falsa volta: les pedres d'esquist, granit, o gneis, segons la zona, se superposen, cada una avançant més que la de sota. La curvatura de la volta i l'alçada total de la barraca –que no sol superar els dos metres- depenen de la magnitud d'aquest sortint d'una pedra respecte de l'anterior; la volta es corona amb una o més lloses, segons els casos. L'entrada normalment està encarada al sud, d'esquena a tramuntana, que és el vent dominant a la contrada; sol ser baixa i l'obertura es corona amb una llinda. L'interior pot ser del tot buit o, en el màxim de la sofisticació, pot arribar a tenir un parell de nínxols a les parets, una llar i fins i tot un banc.

La majoria han estat construïdes en època moderna, entre els segles XVIII i XIX, encara que el sistema constructiu es remunta a temps remots. Juntament amb coves i balmes, les cabanes eren utilitzades –i algunes encara ho



són– com a recer de pagesos i pastors. L'ús continuat és la raó per la qual han estat restaurades regularment o reconstruïdes en el mateix lloc, al llarg de les generacions.

Sembla que estan emparentades amb les *bories* provençals, les *capitelles* del llenguadoc, les *pagliaghj* de Còrsega i els *orris* de les muntanyes de Cerdanya, Andorra, Ariège, etc., fins al punt que al vessant nord se les arriba a donar aquest mateix nom. Aquesta coincidència en la nomenclatura seria més aviat un intel·lectualisme (Lacombe i Tocabens, 2000) ja que, des del

segle XV, *orri* es reserva més aviat a les construccions que s'utilitzen com a "cabana de pastor on es fabriquen i conserven els formatges", que no és el cas de l'Albera.

## Incendis forestals

Altre cop és Carles Bosch de la Trinxeria, en el seu llibre "Records d'un excursionista", qui descriu els boscos de Requesens:

*"No crec que en tot Catalunya hi hagi boscos tan imponents. La boscúria s'estén des de Collforcat fins al coll de la Massana; comença a sobre Espolla i Cantallops per suros, alzines, roures, faigs, avellaners, arboços, brucs i grèvols, que la fan del tot impenetrable.*

*A la zona superior de la muntanya, quasi fins arribar a la carena, són els roures i els faigs, arbres seculars de gruixuda soca i gran alçada, barbuts de llarga molsa, decimats pels vents i els llamps, inclinats, caiguts de vellúria, el seu poderós arrelam arrabassat.... Un hom es creu dins d'una selva verge del nou món. Les redortes, llambrusques, sarsaparilles, s'enfilen pels arbres, s'enreden pertot i tapen el pas dels pocs caminets oberts pels carboners per a l'extracció del carbó... Aquelles imponents boscúries on la fullaraca arriba a mitja cama, són els amagatalls de llops i porcs senglars".*

De llops, no en queda ni un. Pel que fa als senglars, últimament s'ha creuat la raça salvatge amb els porcs domèstics i ha augmentat la capacitat de reproducció de la raça híbrida. Aquest fet, afegit a la manca total de depredadors naturals, extingits per la mà de l'home, ha provocat que les muntanyes estiguin farcides de senglars que llauren, literalment, el terra i que, a l'hivern, davant la manca d'aliment, baixen al pla i malmeten els horts i els sembrats. Això sense comptar amb la possibilitat, no gens negligible, de ser atropellat per un d'aquests animals quan circules per alguna de les carreteres de la contrada.

De boscos encara en queden, amb espècies autòctones i amb altres de plantades. Es veu que el comte de Peralada n'era un gran amant i, segons explica Carles Bosch de la Trinxeria, *"...Fa uns anys plegà la vacada que li donava un rèdit molt important només que per conservar l'arbrat."*

Si el comte aixequés el cap, potser se'n tornaria a la tomba! Bona part dels seus boscos estimats han desaparegut o s'han vist seriosament afectats pels incendis que s'han produït en els últims 40 anys.

Des del 1968 fins el 1985 cada any d'han produït incendis a l'Albera, fins a sumar-ne 169, amb un total de 16870 ha cremades. En 18 anys s'ha cremat un 70% de l'Albera.

L'abandó de les activitats forestals –que deixen els boscos plens de les branques i dels arbres caiguts i no fan necessari el reforçament, ni tan sols el manteniment, de la xarxa de camins forestals– les cremes de marges i brolla per a l'obtenció de pastures, els abocadors o simples descuits, són les causes principals que provoquen aquests incendis, en permeten la ràpida extensió i fan difícil l'accés per a la seva extinció. Si a això hi afegim els períodes de sequera i la tramuntana, que en alguns casos ha portat els incendis des de França i n'ha fet molt difícil l'extinció, la bomba de rellotgeria està servida!

I aquesta va ser la causa del més devastador de tots: el del 19 de juliol del 1986. S'inicià al Portús a causa de l'explosió d'un cotxe. La forta tramuntana el va empènyer cap al sud. En unes hores quasi 16000 ha



Placa en record dels aviadors morts el 1986

dels termes de 20 pobles es varen cremar, és a dir, la totalitat de la superfície de l'Albera de baixa altura. Animals i vegetals varen ser víctimes del foc. Però la desgràcia no es va acabar aquí: la forta tramuntana i les turbulències degudes a les altres temperatures i a la presència del vent i la carena, varen ser, segurament, les causes que varen provocar que l'hidroavió francès que s'ocupava de les tasques d'extinció s'estavellés al vessant sud de la serra, a poca distància a l'est del collet Fondo i a pocs metres de la carena que no varen poder superar. Les restes, abraçades per la vegetació que intentaven defensar, encara són al lloc on varen caure. Al seu davant, a la pista que davalla del collet cap a Requesens, clavada en una roca, podem llegir la placa que els municipis dels dos costats de la frontera varen instal·lar com a homenatge als tripulants: "*Els empordanesos recordem el sacrifici de Jean Pierre Davenet, Jacques Ocier, Jacques Lebel, Roland Denar, morts en estavellar-se el DC-6 tot apagant el foc del 9 de juliol del 1986 que arrasà, en conjunt, 30000 ha. 21-09-1986.*"

### La tortuga mediterrània

Moltes i variades són les causes de la regressió de la tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*) en aquest territori. Té els seus inicis al segle X amb l'extensió dels cultius, lligats al creixement demogràfic que caracteritza aquest període, que s'allarga fins al segle XIV. Aquest fet provoca que les poblacions de tortuga s'aïllin en zones muntanyoses impròpies per al cultiu.

Actualment, les causes que fan possible la constant regressió d'aquesta espècie cap a nuclis cada vegada més petits són ben diferents:

- La destrucció de l'hàbitat, deguda en bona part, a la construcció cada vegada més accelerada d'urbanitzacions i carreteres.
- La mort de molts individus en els incendis forestals i l'elevada mortalitat entre els exemplars joves.
- La captura d'exemplars, ja sigui per a la venda o per a finalitats científiques o d'exposició.



Foto: Gerard Carrión i Salip

El 1992 es va crear el Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera, annex al santuari de la Mare de Déu del Camp, a la sortida de Garriguella cap a Vilamaniscle. Des d'aleshores ha crescut el nombre d'exemplars en llibertat, que actualment, en Joan Budó estima entre 6000 i 7000 en tot el territori de l'Albera. Aquesta valoració s'ha fet a partir d'estudis de densitat de població, que oscil·la entre 1 i 3 o 4 exemplars per hectàrea com a màxim. Si fem la comparació amb altres llocs d'Europa en condicions similars, la població de tortugues a l'Albera hauria de ser de 80.000 individus. Com es pot veure, estem molt lluny d'aquestes xifres, però es fa difícil augmentar el ritme de creixement, ja que és una espècie de desenvolupament molt lent i els exemplars que s'alliberen han de ser necessàriament petits i, per tant, molt exposats a ser víctimes dels depredadors, alguns dels quals, tenen rodes de cautxú i circulen per les pistes de la comarca.



## La vaca fagina o vaca de l'Albera

És una raça de bestiar boví autòctona del massís. Viu a la fageda (d'on li ve el nom), on troba l'ombra i l'aliment. Està molt ben adaptada al medi i es desplaça, fent una petita transhumància, de les parts baixes fins la carena, en funció de la temperatura i de l'abundància d'aliment.



Difícilment es poden veure exemplars de la raça negra pura

Encara que poc estudiada sembla que deriva del ja extingit *Bos taurus brachyceros* i és diferent, en tots els aspectes, de la raça anomenada del Pirineu català. Les primeres referències sobre l'espècie es troben en un article aparegut l'any 1868 del francès L. Durant, que ja la cita com a vaca de l'Albera. Però no és fins el 1957 quan el veterinari Lluís Mascort descriu el possible origen d'aquesta vaca i les seves singularitats característiques en la seva tesi. És l'únic treball, encara que molt ben documentat, que s'ha fet sobre el que és l'únic gran herbívor que pobla aquestes muntanyes i és, per tant, un element importantíssim per a l'ecosistema. Molt fort i resistent, s'alimenta únicament de la vegetació de boscos i prats, amb especial predilecció pels fruits i els brots tendres del faig.

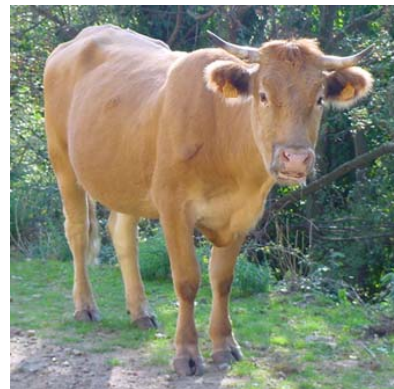
De petita estatura, té les banyes molt obertes i en forma de mitja lluna. És molt peluda –el pèl li cobreix fins i tot les glàndules mamàries– i suporta bé el fred de l'hivern, però pateix molt la calor a l'estiu, per això es refugia a l'interior de les fagedes.

Pareix un vedell cada dos anys; per tant, la producció és molt pobra. El rendiment, pel que fa a llet i carn, també és molt baix, per això s'ha intentat millorar-lo amb creuaments amb altres espècies, encara que no s'han obtingut gaire bons resultats.

Cal diferenciar-ne tres tipus: la vaca negra –segurament la més antiga i la més escassa– és totalment negra, fins i tot les mucoses (morro i glàndules mamàries); la vaca de color de palla, amb mucoses de color rosat, també molt escassa i present tot l'any a les fagedes; i la vaca vermella.

Actualment deuen restar una quarantena de caps de bestiar de raça pura dels, aproximadament, 1200 caps que podem trobar si sumem els individus dels dos vessants de l'Albera.

És difícil de quantificar-los, degut al fet que viuen en completa llibertat i només són controlades de forma periòdica per pastors o propietaris. Només són conduïdes a masies i estables per motius molt especials: malalties o manca de pastures per nevades o sequeres.



No és fàcil identificar un exemplar de raça pura

## Projecte de parc eòlic a Molinars

Reprodueixo textualment el projecte actual:

**Potència:** 21,6 MW.

**Ubicació:** Término municipal de Colera, en costa ampurdanesa, Girona, Catalunya.

**Equips:** 36 aerogeneradores Dewind de 600 KW.

**Inversió prevista:** 4.000 millones de pesetas.

El Parque eólico de Molinars será una instalación de 21,6 megawattios, situada en el municipio de Colera (Girona), en la zona de Molinars. Contará con 36 aerogeneradores dispuestos siguiendo el Camí de Sant Miquel de Colera y el Camí del Puig d'Esquers. La inversión bruta prevista supera los 4.000 millones de pesetas y la producción los 58.410 MW/h por año.

Los aerogeneradores estarán conectados subterráneamente al centro de control, del cual saldrá a línea de evacuación de energía que se conectará a la estación receptora de Llançà, propiedad de Hidroeléctrica de l'Empordà.

Cada aerogenerador tendrá una potencia de 600 KW, una altura entre 40 y 55 metros y un rotor de 46 metros de diámetro. Al ser el viento de la zona irregular y con ráfagas muy fuertes, los aerogeneradores serán de velocidad y paso variable.

El Parque eólico de Molinars se encuentra en fase de tramitación de la autorización final para el inicio de las obras, siendo inminente la constitución de la sociedad que actuará como empresa explotadora. Se ha elaborado ya un estudio detallado de impactos, atendiendo las indicaciones de los grupos ecologistas, y se han incorporado todas las correcciones, incluida la mejora y ampliación de accesos a la zona. También se han hecho estudios económicos que han determinado la rentabilidad del proyecto.



Reprodueixo, també textualment, un article de la Carme Vilà sobre els projectes de parcs eòlics a l'Empordà publicat al Diari de Girona i que es pot trobar a la seva web. Es pot fer comentar als alumnes, comprovar si hi ha imprecisions o errors, fer càlculs de potències i estudiar els impactes ambientals que poden produir.

## Les comarques gironines podrien doblar l'energia eòlica a Catalunya

*Les comarques gironines podrien doblar l'energia eòlica que es produeix a Catalunya si es tiren endavant les set propostes per instal·lar parcs eòlics presentades a l'Alt Empordà. Si avui es pot satisfer el consum a 80.000 llars catalanes amb l'energia del vent, el progrés podria suposar doblar*

la xifra i començar a caminar cap a les previsions de la Generalitat de passar fins al 2010 dels 80 MW actuals als 3000 MW i alimentar un milió de famílies.

Ara bé, la proliferació de propostes de parcs eòlics ha generat una forta polèmica a cada una de les poblacions on s'han projectat, principalment per l'impacte al territori. Malgrat els grups i entitats ecologistes gironines defensen l'ús de les energies renovables, també demanen evitar la destrucció d'espais naturals. La majoria de projectes es plantegen en entorns que tenen cert grau de protecció i adverteixen que amb la bandera de l'energia eòlica es destruirà el patrimoni. Els problemes sorgits ja han fet que algunes empreses com la promotora que pretén instal·lar una infraestructura a Portbou s'hagi fet enrere o es mantingui a l'expectativa del resultat d'un contenciós que afecta part del projecte.

Per tal de regular la instal·lació d'aquestes infraestructures el govern de la Generalitat va elaborar un mapa de vents, un mapa de parcs eòlics i el decret regulador de la implantació de l'energia eòlica a Catalunya l'any 2002, després d'anys d'espera per parts de promotors i entitats. El primer document constata el nord-est de Catalunya i el sud com els millors indrets per captar energia eòlica. El pla territorial sectorial de la implantació ambiental de l'energia eòlica al Principat diu que la zona de major potencial eòlic «correspon a les carenes muntanyoses i, en especial, de les zones del Cap de Creus, la serralada prelitoral de les comarques de Tarragona i les terres de l'Ebre. A les comarques gironines la major força del vent es dona al nord en tot l'espai fronterer fins a Portbou i la resta de cap de Creus amb forces d'entre 10 i 20m/s, baixant de 6-10 m/s i 7-8m/s cap endins. Per ser rendible, s'han de certificar mitjanes de vent superiors a 5m/s a 10 metres d'altura o bé 2.100 hores l'any. Els promotors, però, són conscients que la tecnologia eòlica està evolucionat ràpidament obtenint aerogeneradors capaços de triplicar la potència dels convencionals i gairebé dupliquen l'alçada. L'evolució ha fet que les propostes presentades fa uns quatre anys ja hagin sofert modificacions reduint el nombre de molins i augmentant-ne la mida. En el terreny dels particulars la implantació encara és molt escassa.

#### *El potencial indispensable*

El potencial eòlic és un dels factors indispensables per projectar un parc, segons marca el decret regulador on es defineixen els criteris ambientals i energètics per tal de fer compatibles dos objectius: «l'impuls i l'aposta decidida per les energies renovables i la protecció del medi natural». Per a la instal·lació de parcs, en principi s'hauran de complir determinats criteris com l'esmentat en velocitat del vent, condicions d'infraestructures -accessos, connexió a la xarxa...-, no afectar condicionants culturals com jaciments o patrimoni i respectar el mapa d'implantació ambiental de l'energia eòlica a Catalunya.

Amb relació a això el mapa marca tres zones: incompatible -exclusa de la implantació de parcs-, condicionada -s'exigeix una declaració d'impacte ambiental positiva que en garanteixi la comptabilitat del projecte o l'establiment de mesures correctores per reduir l'impacte- i compatible. Els set parcs projectats a les comarques gironines se situen a les zones de major potencial pel vent. Per tant, complirien un dels requisits. No obstant, el que preocupa entitats com Salvem l'Empordà és l'afectació d'espais naturals. En el cas del parc de Portbou, per exemple, adverteixen que es pretenen instal·lar sis dels molins en zona PEIN -en l'actual mapa de parcs en zona condicionada- i el mateix amb el parc de l'Auleda a Portbou. El de Sant Julià a la Jonquera, el de Colera i els 11 molins aprovats a Portbou es troben també en zones condicionades als estudis d'impacte ambiental, malgrat no ser espais protegits, i propers a espais marcats com a exclosos i punts de pas de l'Àliga Cuabarrada. Pel que fa al parc que afecta quatre municipis -Terrades, Darnius, Boadella d'Empordà i Biure- només una part està en un espai conflictiu. A Biure encara es disposa de dues propostes però que els promotors prefereixen debatre abans de concretar la ubicació dels molins sobre el territori intentant evitar les polèmiques.

De fet, els projectes i el mapa de parcs eòlics de la Generalitat ha estat discutit des de la seva aprovació amb crítiques de determinats sectors per considerar que s'adaptava als projectes que estaven pendents de ser aprovats.



*Una vegada conegut i en vista de les previsions, la plataforma Salvem l'Empordà considera que el Departament de Medi Ambient hauria de tornar a treure un decret sobre l'energia eòlica i revisar el mapa de vents. Segons l'entitat, l'Alt Empordà està dividit actualment en dues àrees «però nosaltres creiem que l'orografia és molt diversa i que segur que les intensitats estan distribuïdes en diferents formes», diu la portaveu Marta Ball-llossera. En el decret actual ja es constata que «a causa de l'orografia complexa del nostre país, les dades de vent no són encara prou ben conegudes i varien força entre dos punts propers per la qual cosa només són realment vàlides les dades mesurades cas a cas» assenyalant que el potencial és variable, irregular i extremadament variable».*

#### *Fora de les zones PEIN*

*Salvem l'Empordà es nega a acceptar parcs eòlics en zona PEIN o aquells que estan situats en zones de pas de rapinyaires. Per això proposen al nou govern de la Generalitat que per tal de «no carregar-nos en nom de l'energia alternativa els espais naturals», «que es congeli tot i es faci un mapa d'estudi de vents» i nous criteris per evitar la destrucció d'espais. Una de les qüestions que recorda al nou govern és que en el pacte «es diu que tots els parcs eòlics on no hi hagi un consens important no es tramitaran» i, ara per ara, a la comarca la majoria de propostes han plantejat conflictes.*

*Per tant, la necessitat de marcar un nou mapa de vents més real, la d'arribar a un consens en les propostes i la de no afectar els espais naturals serveixen d'argument als opositors per reclamar la urgència de trobar solucions i no permetre tirar endavant determinades propostes. Les posicions d'altres entitats com l'Associació de Productors d'Energies Renovables o de Greenpeace passen per defensar que calen impulsar les energies renovables. El cap d'Energia de Greenpeace, Emilio Rull, demanava més suport per part de les administracions en una visita a l'Alt Empordà on també va informar que des de l'entitat no es posicionen respecte projectes concrets.*

## Propostes de treball

Des del nostre recorregut s'albira tota la plana. Es pot treballar, doncs, la sardana *l'Empordà*, tant des del punt de vista musical com literari.

Pel que fa a cançons de frontera n'hi ha moltes, que van des de les més tradicionals fins a poemes contemporanis, com ara *Els Contrabandistes (1a Ronda de cançons)* –comparant-la amb *El cant dels ocells– El rossinyol (2a Ronda de cançons)*, *L'Emigrant*, o un poema de Miquel Martí i Pol musicat per Ramon Muntaner, *Romanço*.

Planifica la dieta que creus que seria la ideal per al dia que has de fer l'itinerari: l'esmorzar abans de la sortida, els àpats durant la sortida i el sopar quan arribis a casa. Per què creus que hauria de ser aquesta i no una altra?

I d'aigua, en beuràs més, igual o menys que un dia normal? Per què?

Per què sues? Quina és l'explicació des del punt de vista de la Física? Com explica això que cal evitar els corrents d'aire quan estem suats?

Per què creus que deu ser convenient menjar plàtans quan sues?

Sovint, després d'anar d'excursió, tenim tiretes. A què és degut? Les podem evitar d'alguna manera?

Abans de començar a caminar compta quantes pulsacions tens.

Camina durant 5 minuts sense parar per un lloc planer. Torna a comptar les pulsacions. Torna-les a comptar al cap d'un minut. Què observes? Compara les teves dades amb les dels teus/teves companys/es. Són totes iguals? Què vol dir això?

Fes el mateix però ara que els 5 minuts siguin de pujada. Què observes? Quan has comptat més pulsacions? Per què deu ser això?

El Paratge Natural d'Interés Nacional de l'Albera, forma part de la zona inclosa en el PEIN sota la denominació de "Massís de l'Albera". Amb una extensió de 9892 ha, abraça la zona muntanyenca entre la línia que va des del puig de la Comtessa fins a Sta. Llúcia de la Jonquera i la punta Falcó al terme de Portbou, amb un queixal que arriba fins a tocar la Mare de Déu del Camp, prop de Garriguella.

Fes una recerca bibliogràfica per a investigar quin és el medi físic que engloba l'espai inclòs en el PEIN. Quins motius s'han tingut en compte per a incloure'l en aquest pla? Connecta amb alguna altra espai natural inclòs en el PEIN?

Consulta quins són els diferents nivells de protecció del territori a Catalunya i amb quin nom se'ls qualifica.

Quina és la qualificació de l'Albera?

Quines parts del nostre itinerari estan inclosos dintre de la zona protegida?

Busca en un mapa quins colls del Pirineu que comuniquin amb la Catalunya nord hi ha prop de la zona per on fem el recorregut. Compara la seva alçada amb els del Portús i Panissars. Observa les corbes de nivell i compara els pendents d'accés des dels dos vessants. Quins creus que serien els colls més accessibles?

S'està estudiant la possibilitat d'instal·lar una central eòlica a Molinars.

Explica en què consisteix una central eòlica.

Quins avantatges té, comparada amb altres tipus de centrals de producció d'energia elèctrica?

Quins inconvenients presenta?

La torre d'un molí té 55 m d'altura i un rotor de 46 m de diàmetre –en funció del model i del fabricant– Quina superfície baten les aspes quan estan en moviment? A quina altura de terra passen les aspes del rotor si suposem que està muntat al capdamunt del peu?

Mira les següents fotografies i comenta-les. Hi hauria alguna diferència si alguna de les fotografies hagués estat feta dins de l'espai inclòs en el PEIN?



Llauna de sardines llençada  
sota un grèvol



Abocament incontrolat  
d'oli mineral



Antenes al santuari de la Mare  
de Déu del Mont



Línia elèctrica de 400  
kV al mas Blanc, prop  
de Camprodon



Pont de la carretera A-26 al seu pas per Cabanelles



Viaducte de Castellfollit de la Roca



Guixera de Beuda



Busca amb quins noms coneixem actualment les *redortes*, les *llambrusques*, i les *sarsaparilles*. Digues també els seus noms científics.

Agafa mostres de l'aigua a diferents punts del recorregut: la font de l'Abat, la font Jordana (la que hi ha embassada al terra, prop de la font), la font de Sant Miquel, o la d'una bassa que trobis pel camí. Al laboratori, mira-la amb les lents binoculars o amb el microscopi. Classifica els éssers vius que hi observes. Hi ha alguna diferència entre els diferents llocs d'on has agafat les mostres?

Tasta una mica d'aigua de les tres fonts: hi notes alguna diferència? A què creus que pot ser deguda?

Cronometra el temps que tardes en omplir la cantimplora a cadascuna de les tres fonts. Calcula el cabal d'aigua que raja de cadascuna i compara'ls. Et permet arribar a alguna conclusió? Pot tenir alguna relació amb el terreny o el lloc on estan ubicades? (Si no vols utilitzar la teva cantimplora, porta alguna ampolla de capacitat coneguda per a fer els assaigs).

Agafa mostres de terra a tres profunditats diferents en un punt de la pujada al coll de Pallerols, enmig dels matolls, i en un altre de la vall de Molinars. Analitza el contingut en aigua, la matèria orgànica i inorgànica, el pH i la fracció gasosa de les mostres (veure bibliografia). A quines conclusions arribes?

Per l'aspecte que té, diries que el terreny de l'itinerari és silícic o calcari? Comprova-ho fent assaigs sobre el terreny a diversos llocs del recorregut.

Per les plantes que hi has observat, podries haver arribat a la mateixa conclusió que amb les anàlisis? Per què?

En funció de les anàlisis, consideres lògic que hi hagin les espècies de plantes que hi has trobat? N'hi ha alguna que creus que no hi hauria de ser? Per què? Quina explicació pots donar a la seva presència?

Fes un llistat de les plantes que has observat durant el recorregut (Segons el nivell amb què esteu treballant, se'ls pot fer classificar només com a arbres, arbustos, lianes i herbàcies, o ja filant més prim, en funció d'altres caràcters. També els podeu fer elaborar un herbari o, simplement, una exposició de mostres de fulles. En aquests casos, sempre ha de ser un treball conjunt i vigilar que només agafin una sola mostra per a tots, no una cadascú, per evitar que la sortida es transformi en una plaga).

Fes un llistat dels animals que has detectat durant el recorregut. Els pots haver vist o sentit, o en pots haver observat els rastres: petjades, egagròpiles, excrements, restes d'haver menjat.....

Explica què és una mula. Quines característiques té?

Consulta la bibliografia i investiga què és la fil-loxera. Quin és el seu nom científic? Com actua? Per què els ceps europeus es veuen més afectats que els americans? D'on provenia quan va arribar a l'Empordà?

Consulta el desnivell màxim que has superat, la distància recorreguda per a fer-ho i el temps que has tardat. Amb aquestes dades calcula: el pendent mitjà, la velocitat mitjana en el recorregut i la velocitat mitjana de desplaçament vertical.

Fes el perfil de l'itinerari complet en un gràfic espai recorregut-desnivell superat.

Fes un gràfic temps-desplaçament de l'itinerari complet. Comenta'l tot observant el perfil de l'itinerari.

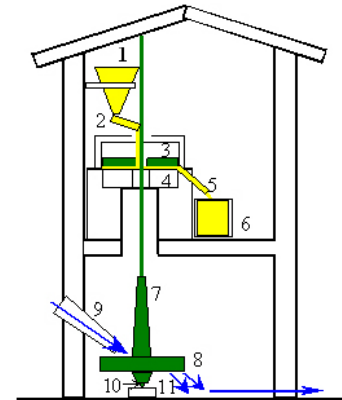
Calcula la velocitat mitjana de tot el recorregut.

Completa el gràfic amb els noms de les diferents parts que formen un molí.

Com s'aconseguia la pressió de l'aigua? Fes-ne un esquema.

Quines transformacions energètiques hi tenen lloc?

En els molins s'aprofita la pressió hidrostàtica que es produeix en les basses i la canal vertical per a moure les rodes hidràuliques. Calcula quina força hidrostàtica actua sobre una gota d'aigua que està situada tres metres per sota del nivell de l'aigua de la bassa.



Esquema d'un molí fariner.

Què és un trull? Per a què s'utilitza?

Busca en la bibliografia com funcionava abans i com ho fa ara. (Es pot visitar un trull, per exemple, el de Garriguella.)

Què és el vi? Com s'elabora? (Es pot visitar un celler, per exemple, el de la Cooperativa de Garriguella.)

Escriu les reaccions químiques que transformen el most en vi. Què o qui les provoca?

Què és el vinagre? A què és degut el gust i l'olor que té?

Escriu les reaccions químiques que intervenen en la seva producció. Què o qui les provoca?

Com ho podem fer, doncs, perquè el vi no se'ns torni agre?

Què volem dir quan parlem que un riu té "un estiatge molt accentuat"?

Segurament actualment plou menys i fa menys fred que anys enrera, ja que les fonts que hi ha prop dels masos ragen poc, els torrents vora els molins són secs i no es gelen els rius d'on abans s'extreia el glaç o no neva gairebé mai als llocs on hi ha pous de neu. Creus que és certa aquesta afirmació? A què creus que pot ser degut aquest canvi en el clima?

Què volem dir quan afirmem que cauen 600 mm d'aigua anuals de mitjana en forma de pluja? No és estrany mesurar l'aigua caiguda en mm? Seria més lògic expressar-ho en l/m<sup>2</sup>. Podries calcular la relació que hi ha entre els mm i els l/m<sup>2</sup>?

Explica el fonament físic que fa que els càntirs refresquin l'aigua. Per què no han d'estar pintats?

Quina és l'explicació des del punt de vista de la física que es digui “les llars mantenen el davant calent però el darrera fred”?

Explica a què són deguts i com es formen els llamps.  
Quina diferència hi ha entre un llamp i un llampec?  
Explica com funcionen i en què es basen els parallamps.  
A què és degut el tro?

Què era l'“era”. Per a què s'utilitzava?

Dibuixa una arada, una fanga, una aixada i una pala.

Com s'obté el carbó vegetal?  
Per què creus que era important?  
Fins quan va tenir importància la indústria del carbó vegetal? Què el va substituir?  
Quines conseqüències va tenir la producció de carbó per als boscos i la població d'aquesta zona?

Explica quina era la regla de sant Benet. Quina importància va tenir en l'evolució sociocultural de l'Edat Mitjana?

Quines diferències presenta amb la congregació de Cluny?

Consulta la bibliografia i elabora un glossari amb el termes utilitzats en la descripció dels edificis i que es refereixen a l'art o a l'arquitectura.

Explica quines diferències s'observen entre l'art romànic i el gòtic. Les podries explicar com la representació de la situació sociocultural i religiosa de les societats que els varen fer evolucionar?

Quines varen ser les causes de l'arribada del “renaixement”? Quines en són les característiques com a moviment artístic i cultural?

Com s'evoluciona cap al “barroc”? Quines són les seves característiques com a moviment artístic i cultural? Hi ha més d'una tendència dintre d'aquest moviment?

Investiga què eren els “artigaires” i els “contractes d'eixarmada”

Explica què és: el contraban, l'estraperlo, les taxes i els impostos.

Investiga quins han estat els diversos grups de refugiats que han travessat la frontera en ambdós sentits durant el segle XX i quines han estat les causes que els han fet desplaçar.

Què va provocar les guerres carlistes? Situa-les cronològicament i en el context històric i econòmic del país i de la comarca.

Quantes n'hi varen haver?

Quins eren els partits polítics que es disputaven el govern? Cita alguns personatges de la comarca que varen tenir a veure amb cadascun d'aquests partits.



Qui va ser l'Abdó Terrades? I en Narcís Monturiol? Fes-ne una breu història.  
Quina relació hi va haver entre ells?

Si França va donar asil polític als tres presidents exiliats en acabar la Guerra Civil, com és que Companys va ser retornat a Espanya per a ser jutjat i afusellat?

Situa cronològicament en Carles Bosch de la Trinxeria.

Aquest autor, què té a veure amb l'Alt Empordà?

A quin moviment literari l'assignaries? Té alguna característica especial, aquest moviment literari? Podries citar algun altre autor adscrit al mateix moviment?

Hi ha algun moviment que tingui alguna característica similar a aquest dintre de la literatura espanyola? Podries citar algun autor que es pugui adscriure a aquest moviment?

Què vol dir "parlar salat"? En què consisteix?

S'hi parla encara? Si creus que sí, digues a on.

Situa cronològicament al cronista Ramon Muntaner.

Aquest autor, què té a veure amb l'Alt Empordà?

Es pot assignar a algun moviment literari? Té alguna característica especial, aquest moviment? Podries citar algun altre autor coetani de Ramon Muntaner, tant de Catalunya com de la resta de l'Estat?

En parlar de St. Quirze de Colera i de la invasió de Felip l'Ardit, hem esmentat un text de Ramon Muntaner. Anem a veure com explica el fet en la seva *Crònica* (120 a 122):

*"E con foren tots aplegats al coll de Panissars, lo senyor rei ordonà que el comte d'Empúries, ab les sues gents, guardàs lo coll de Banyuls e el coll de la Maçana.... D'altra part, més a guardar lo Pertús lo vescomte de Rocabertí. E lo senyor rei, ab totes les altres gents, estec al coll de Panissars.*

(...)

*Què us diré? Així estec lo rei de França que no sabia què es faés. E un dia ell s'acordà que s'acostàs al coll de Panissars e que assajàs de passar; e con fo a es Veló ell guardà lo lloc per on havia de passar, e veé tota la muntanya plena de cavallers de la host del rei d'Aragon, maleí aquell qui li consellà que per aquèn degués entrar. Així que un dia ell assajà de passar..... e preseren tant de damnatge aquell dia, que més de mília hòmens a cavall hi perderen, e gents de peu sens tot nombre.*

(...)

*Esdevenç-se que quatre monges de Tolzà, qui estaven en un monestir qui és prop d'Argilés, vengren al rei de França; e la un d'aquests era l'abat d'aquell lloc ..... e dix al rei de França:*

*«Senyor, jo e aquests altres monges som naturals de vostra terra e naturals vostres, per què, senyor, a nós dolria molt que vós vos entornàssets ab tan gran deshonor. Per què, senyor, si a vós plaurà, nós vos mostrarem lloc per on porets passar; e el lloc aquest és veritat que és fort, mas, per menyspreu, no hi ha gents que contrastar-lo-us puguen, que està ben que hi haja cinquanta hòmens.... E aquest lloc, senyor, ha nom lo coll de la Maçana.»*

(...)

*... que així es complí con l'abat e els monges hagren dit. Sí que tantost con de la cavalleria hac sus, trameseren al rei de França, ab gran alegre, que el pas tenien sens tot embarg, e que el camí era en tal guisa adobat, que les carretes ne podien passar. E d'açó hac lo rei de França gran plaer, e tantost pensà de desplegar l'auriflama, e tota la host pensà de muntar...*

(...)

*E lo senyor rei d'Aragó, ab l'infant N'Anfós, e ab lo comte de Pallars, e lo comte d'Urgell, e el vescomte de Cardona, e el vescomte de Rocabertí e los altres rics-hòmens de Catalunya, anare-se'n a Peralada. E con foren a Peralada, missatge los venc del monestir de Sent Quirc, qui era al pla, passada la muntanya del coll de la Maçana, que el rei de França era al monestir de Sent Quirc ab tota la cavalleria. Què us diré? Que el rei de França estec al dit lloc de Sent Quirc vuit dies, que anc no en volc moure entró en la sua host, e de cavall e de peu, e de carretes e asembles, ne foren passats, ne entró que l'estol seu sabé que fos a Roses, al port, qui és el mellor port de Catalunya e el major, que tot lo navili que fet és hi poria estar; e açó faïa ell per ço que les viandes no li poguessin fallir."*

Escriu el text en català actual.

La *Crònica* de Bernat Desclot, a partir del capítol 146, parla també d'aquest afer. Compara les dues descripcions i explica'n les diferències. Podries trobar alguna possible explicació per a aquesta diversitat en els fets?

Situa en un mapa els diferents topònims que apareixen en el text.

Explica a què es refereix Muntaner quan parla de "*desplegar l'auriflama*".

Explica què són: *la host, els navilis, les asembles i les viandes*.

Què vol dir *damnatge*? Escriu-ne almenys un sinònim i un antònim.

Fes una recerca bibliogràfica per investigar quins tipus de vaixells s'utilitzaven en aquella època. Dibuixa'n un dels més utilitzats per a la guerra.

Tradueix el text al castellà.

## Zoologia

Heus aquí un llistat dels animals que podeu trobar durant el recorregut. És purament indicatiu; no vol dir que els hàgiu de veure tots ni que només pugueu veure aquests. També depèn de l'època de l'any que hi passeu. No s'hi han inclòs els animals domèstics ni les espècies cinegètiques introduïdes.

Pel camí cal estar atents mirant i escoltant per a no perdre cap detall. Alguns ocells o amfibis, és possible que només els sentiu o en trobeu rastres (plomes, senyals d'haver menjat, nius, postes, egagròpiles, etc...). Pel que fa als mamífers no és fàcil que en veieu cap -i encara menys si aneu en grup- però sí que en podeu trobar rastres en forma de cataus, petjades, latrines, excrements o restes d'haver menjat.

## OCELLS

Abellerol	<i>Merops apiaster</i>
Àguila cuabarrada	<i>Hieraetus fasciatus</i>
Àguila daurada	<i>Aquila chrysaetos</i>
Àguila marcenca	<i>Circaetus gallicus</i>
Aligot	<i>Buteo buteo</i>
Alosa	<i>Alauda arvensis</i>
Ànec coll-verd	<i>Anas platyrhynchos</i>
Ballester	<i>Apus melba</i>
Bitxac comú	<i>Saxicola torquata</i>
Cardina o cadenera	<i>Carduelis carduelis</i>
Cogullada fosca	<i>Galerida theklae</i>
Cogullada vulgar	<i>Galerida cristata</i>
Corb	<i>Corvus corax</i>
Corb marí gros	<i>Plalacrocorax carbo</i>
Cotxa fumada	<i>Phoenicurus ochruros</i>
Cruixidell	<i>Miliaria calandra</i>
Cucut	<i>Cuculus canorus</i>
Cuereta blanca	<i>Motacilla alba</i>
Estornell vulgar	<i>Sturnus vulgaris</i>
Faisà	<i>Phasianus colchicus</i>
Falciot negre	<i>Apus apus</i>
Falciot pàl·lid	<i>Apus pallidus</i>
Falcó pelegrí	<i>Falco peregrinus</i>
Gafarró	<i>Serinus serinus</i>
Garsa	<i>Pica pica</i>
Gavià argentat	<i>Larus cachinnans</i>
Gavina vulgar	<i>Larus ridibundus</i>
Grasset de muntanya	<i>Anthus spinoletta</i>
Merla	<i>Turdus merula</i>
Mosquiter de passa	<i>Phylloscopus trochilus</i>
Oreneta cuablanca	<i>Delichon urbica</i>
Oreneta de ribera	<i>Riparia riparia</i>



Oreneta vulgar	<i>Hirundo rustica</i>
Pardal comú	<i>Passer domesticus</i>
Perdiu roja	<i>Alectoris rufa</i>
Pinsà comú	<i>Fringilla coelebs</i>
Pit-roig	<i>Erithacus rubecula</i>
Puput	<i>Upupa epops</i>
Roquerol	<i>Ptyonoprogne rupestris</i>
Rossinyol	<i>Luscinia megarhynchos</i>
Tallareta cuallarga	<i>Sylvia undata</i>
Tallarol capnegre	<i>Sylvia melanocephala</i>
Tallarol de casquet	<i>Sylvia atricapilla</i>
Tallarol gros	<i>Sylvia borin</i>
Tord comú	<i>Turdus philomelos</i>
Tórtora	<i>Streptopelia turtur</i>
Tórtora turca	<i>Streptopelia decaocto</i>
Tudó	<i>Columba palumbus</i>
Verdum	<i>Carduelis chloris</i>
Xoriguer comú	<i>Falco tinnunculus</i>

## MAMÍFERS

Conill	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Guilla o guineu	<i>Vulpes vulpes</i>
Musaranya	<i>Crocidura sp.</i>
Mustela	<i>Mustela nivalis</i>
Senglar	<i>Sus scrofa</i>
Teixó	<i>Meles meles</i>

## RÈPTILS

Eскурçó pirinenc	<i>Vipera aspis</i>
Llangardaix	<i>Lacerta lepida</i>
Llangardaix verd o lluert	<i>Lacerta viridis</i>
Sargantana roquera	<i>Podarcis muralis</i>
Serp blanca	<i>Elaphe scalaris</i>
Serp d'aigua	<i>Natrix maura</i>
Tortuga mediterrània	<i>Testudo hermanni</i>

## AMFIBIS

Granota verda	<i>Rana perezi</i>
Tòtil	<i>Alytes obstetricans</i>

## Botànica

Tot seguit trobareu un llistat de totes les plantes que podeu trobar en aquest itinerari, primer ordenades segons el nom científic i després segons el nom popular. Si només us interessa saber quines es troben en alguna de les sis parts en què s'ha dividit el recorregut –perquè no el vulgueu recórrer tot, per exemple– en aquesta mateixa web en què us trobeu podeu accedir a l'opció de consulta de plantes que us permetrà fer-ho. A més, també podreu identificar una mostra a partir de 84 caràcters senzills que no tindreu cap dificultat en reconèixer, o veure una planta i les seves característiques si en coneixeu la família, el nom popular o el nom científic.

Ara bé, això no vol dir que quan aneu a fer el recorregut hi trobeu totes les espècies indicades, ni tampoc que no n'hi pugueu trobar alguna que no hi estigui inclosa. Dependrà de l'època de l'any en què hi aneu, de la climatologia i de si s'han fet tales o neteges del bosc o del sotabosc. Enguany –des de l'estiu del 2004 fins l'estiu del 2005– les pluges han sigut molt minses i això s'ha notat en la quantitat i varietat d'espècies: pràcticament no hi ha hagut bolets –per això no n'hi trobareu– i el nombre d'espècies primaverals, en general, ha sigut inferior al de la primavera del 2004, per exemple, que va ser molt més plujosa. A més, en prou feines hem tingut primavera: el fred s'ha allargat fins molt tard i la calor ha vingut de cop; això ha fet que s'hagi produït un esclat de vida en un temps molt curt que no ha sigut suficient per a fer tots els itineraris. Tot i amb això, en aquest recorregut hem aconseguit identificar un total de 208 espècies diferents. En els casos en què la manca de flors –sobretot en el cas de les herbàcies– o l'existència d'hibridacions –com en el cas dels roures, per exemple– no ens han permès identificar clarament les espècies, les hem catalogat amb el nom del gènere (*Quercus sp.*, per exemple). El mateix ha passat amb les espècies que hem considerat que, pel nivell en què estem treballant, presentaven una dificultat més gran a l'hora de diferenciar-les a partir de fotografies –hieracis i rosers, sobretot. Pel que fa a les gramínies, només hem contemplat les que criden més l'atenció. El que sempre cal tenir en compte a l'hora de fer les identificacions és que els arbres i els arbustos, abans de ser adults, passen per una fase de plàntula o plançó que els fan molt semblants a les mates, amb característiques que poden ser bastant diferents de les que coneixem i que ens poden fer ballar molt el cap.

Si feu el recorregut d'aquests itineraris amb un interès botànic, recordeu que s'ha d'anar amb compte a l'hora de recollir les mostres: amb una per a tot el grup n'hi ha prou, no cal que n'agafi una cadascun, sinó, la sortida botànica es pot transformar en una plaga de llagosta. Recordeu també que hi ha algunes espècies verinoses i que s'ha d'alertar els nois i les noies de no menjar res que no coneguin molt bé, per més temptador que sigui el seu aspecte. De tota manera, la manipulació és una bona eina d'aprenentatge, la presència de punxes o el tacte poden ser caràcters importants per diferenciar algunes plantes.

Ordenades segons el nom científic:

Nom científic	Nom popular
<i>Acer monspessulanum</i>	Auró negre
<i>Agave americana</i>	Atzavara
<i>Alnus glutinosa</i>	Vern
<i>Alyssum alyssoides</i>	Herba de la ràbia
<i>Alyssum maritimum</i>	Caps blancs
<i>Amaranthus retroflexus</i>	Marxant
<i>Anarrhinum bellidifolium</i>	-
<i>Andryala integrifolia</i>	Llongera integrifòlia
<i>Anthemis arvensis</i>	Camamilla borda
<i>Antirrhinum asarina</i>	Asarina
<i>Antirrhinum majus</i>	Conillets
<i>Argyrobolium zannoni</i>	Citis platejat
<i>Armeria ruscinonensis ssp. litorifuga</i>	-
<i>Arundo donax</i>	Canya
<i>Asparagus acutifolius</i>	Esparreguera, espargolera
<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>	Falzia negra, falzia de bosc
<i>Aster sedifolius</i>	Indiana
<i>Bellis perennis</i>	Margaridoia perenne
<i>Bellis sylvestris</i>	Margaridoia silvestre
<i>Briza maxima</i>	Belluguets, balladores, fanalets
<i>Bryonia cretica</i>	Carbassina
<i>Calicotome spinosa</i>	Argelaga negra
<i>Calluna vulgaris</i>	Bruguerola
<i>Carduus nigrescens</i>	-
<i>Carduus tenuiflorus</i>	Cardot tenuiflor
<i>Carlina corymbosa</i>	Carlina corimbosa, card cigrell
<i>Carlina vulgaris</i>	Carlina petita
<i>Castanea sativa</i>	Castanyer
<i>Celtis australis</i>	Lledoner
<i>Centaurea paniculata</i>	Centàurea paniculada
<i>Chamaespartium sagittale</i>	Gaiol
<i>Chondrilla juncea</i>	Màstec
<i>Cistus albidus</i>	Estepa blanca
<i>Cistus monspeliensis</i>	Estepa negra
<i>Cistus salviifolius</i>	Estepa borrera
<i>Clematis flammula</i>	Vidiella
<i>Clematis vitalba</i>	Vidalba
<i>Convolvulus althaeoides ssp. althaeoides</i>	Corretjola de serp
<i>Convolvulus cantabrica</i>	Corretjola cantàbrica
<i>Conyza sp.</i>	Cua de guilla

<i>Coriaria myrtifolia</i>	Roldor
<i>Crataegus monogyna</i>	Arç blanc
<i>Crepis vesicaria</i>	Cap roig
<i>Cynoglossum creticum</i>	Llengua de cà
<i>Daphne gnidium</i>	Matapoll
<i>Daucus carota</i>	Pastanaga borda
<i>Dianthus pungens</i>	Clavell punxent
<i>Dianthus pyrenaicus ssp. attenuatus</i>	-
<i>Dorycnium pentaphyllum ssp. pentaphyllum</i>	Botja d'escombres
<i>Echinops ritro</i>	Panical blau de terra baixa
<i>Echium creticum</i>	-
<i>Echium italicum ssp. italicum</i>	Bolenga
<i>Echium vulgare</i>	Llengua de bou
<i>Erica arborea</i>	Bruc boal
<i>Erica scoparia</i>	Bruc d'escombres
<i>Erodium cicutarium</i>	Agulletes de bruixa
<i>Eryngium campestre</i>	Panical
<i>Erysimum grandiflorum</i>	Erísim de flor gran
<i>Euphorbia biumbellata</i>	-
<i>Euphorbia characias</i>	Lleteresa vera
<i>Euphorbia helioscopia</i>	Lleterola d'hort
<i>Euphorbia segetalis</i>	Lleteresa de camp
<i>Euphorbia serrata</i>	Lleteresa serrada
<i>Ficus carica</i>	Figuera. Cabrafiga (la silvestre borda, normalm. masculina)
<i>Foeniculum vulgare</i>	Fonoll
<i>Fraxinus angustifolia</i>	Freixe de fulla petita
<i>Fumaria bastardii</i>	-
<i>Fumaria capreolata</i>	Fumària enfiladissa
<i>Galactites tomentosa</i>	Calcida blanca
<i>Galium maritimum</i>	Espunyidella peluda
<i>Galium pumilum</i>	Espunyidella prima
<i>Genista balansae ssp. europaea</i>	Bàlec
<i>Genista monspessulana</i>	Ginesta de Montpeller
<i>Geranium columbinum</i>	Gerani de colom
<i>Geranium molle</i>	Suassana blana
<i>Geranium robertianum ssp. robertianum</i>	Herba de St. Robert
<i>Glaucium flavum</i>	Cascall marí
<i>Hedera helix</i>	Heura
<i>Helianthemum guttatum</i>	Estepa gotejada
<i>Helichrysum stoechas</i>	Sempreviva borda
<i>Hieracium sp.</i>	Hieraci
<i>Hirschfeldia incana</i>	Ravenisssa incana
<i>Hordeum murium</i>	Ordi bord, margall bord, cua d'euga, blat de St. Joan



<i>Hypericum perforatum</i>	Herba de St. Joan
<i>Hypochoeris glabra</i>	-
<i>Hypochoeris maculata</i>	Hipoqueris maculat
<i>Inula viscosa</i>	Olivarda
<i>Jasione montana</i>	-
<i>Juniperus oxycedrus</i>	Càdec
<i>Lactuca perennis</i>	Xicoira gran
<i>Lactuca viminea</i>	Lletuga
<i>Lagurus ovatus</i>	Cua de conill, cua de ca, moixos
<i>Lamium amplexicaule</i>	Pel de gall o flor-robí
<i>Laurus nobilis</i>	Llorer
<i>Lavandula stoechas</i>	Cap d'ase, tomaní
<i>Leontodon taraxacoides ssp. hispidus</i>	Morro de porcell
<i>Lepidium graminifolium</i>	Morritort de fulla estreta
<i>Limodorum abortivum</i>	Limodor abortiu
<i>Linaria vulgaris</i>	Palometa
<i>Lonicera etrusca</i>	Lligabosc etrusc
<i>Lonicera implexa</i>	Lligabosc mediterrani
<i>Lonicera periclymenum</i>	Lligabosc atlàntic
<i>Lonicera xylosteum</i>	Xuclamel xilosti
<i>Malva sylvestris</i>	Malva
<i>Marrubium vulgare</i>	Malrubí blanc
<i>Muscari neglectum</i>	Calabruixa petita
<i>Myosotis ramosissima</i>	-
<i>Narcissus assoanus</i>	Almesquí
<i>Olea europaea var. europaea</i>	Olivera
<i>Olea europaea var. sylvestris</i>	Ullastre, olivera assilvestrada
<i>Onobrychis viciifolia</i>	Esparcet, trepadella
<i>Onopordon illyricum</i>	Bufassa il·lírica
<i>Opuntia maxima</i>	Figuerassa, figuera de moro
<i>Orchis morio</i>	Pentecosta
<i>Origanum vulgare</i>	Orenga
<i>Orobanche sp.</i>	Frares
<i>Osyris alba</i>	Ginestó
<i>Papaver rhoeas</i>	Rosella
<i>Parietaria officinalis ssp. judaica</i>	Parietària, pin de pobre, morella roquera
<i>Paronichya argentea</i>	Sanguinaria blanca
<i>Phagnalon saxatile</i>	Ullastre de frare
<i>Phillyrea angustifolia</i>	Aladern de fulla estreta
<i>Phillyrea latifolia ssp. media</i>	Aladern fals
<i>Pinus halepensis</i>	Pi blanc
<i>Pinus nigra ssp. salzmannii</i>	Pinassa
<i>Pinus pinaster</i>	Pinastre

<i>Pinus pinea</i>	Pi pinyer
<i>Pistacia lentiscus</i>	Llentiscle
<i>Pistacia terebinthus</i>	Noguerola
<i>Plantago lanceolata</i>	Plantatge lanceolat o de fulla estreta
<i>Plantago subulata</i> ssp. <i>holosteum</i>	Pedrenca de prat
<i>Platanus hybrida</i>	Plàtan
<i>Polygala calcarea</i>	Herba blava
<i>Polygala vulgaris</i> ssp. <i>gerundensis</i>	Polígala comuna
<i>Polypodium vulgare</i>	Polipodi
<i>Populus nigra</i>	Pollancre
<i>Populus tremula</i>	Trèmol
<i>Potentilla hirta</i>	Estrelleta
<i>Prunus avium</i>	Cirerer
<i>Prunus dulcis</i>	Ametller
<i>Prunus spinosa</i>	Aranyoner o arç negre
<i>Psoralea bituminosa</i>	Trèvol pudent
<i>Pteridium aquilinum</i>	Falguera aquilina
<i>Punica granatum</i>	Magraner
<i>Pyrus spinosa</i>	Perelloner
<i>Quercus coccifera</i> ssp. <i>coccifera</i>	Garric
<i>Quercus ilex</i>	Alzina
<i>Quercus</i> sp.	Roure
<i>Quercus suber</i>	Surera
<i>Ranunculus bulbosus</i>	Gata rabiosa
<i>Ranunculus ficaria</i>	Gatassa
<i>Ranunculus monspeliacus</i>	-
<i>Reichardia picroides</i>	Cosconilla
<i>Rhamnus alaternus</i>	Aladern
<i>Rosa</i> sp.	Roser
<i>Rosa canina</i>	Roser silvestre
<i>Rosmarinus officinalis</i>	Romaní
<i>Rubia peregrina</i>	Rogeta
<i>Rubus ulmifolius</i>	Esbarzer, romequera, bardissa
<i>Rumex acetosella</i>	Agrelleta
<i>Ruscus aculeatus</i>	Galzeran, boix marí, cirerer de Betlem
<i>Ruta chalepensis</i> ssp. <i>angustifolia</i>	Ruda
<i>Salix alba</i> ssp. <i>alba</i>	Salze
<i>Salix elaeagnos</i> ssp. <i>angustifolia</i>	Sarga
<i>Salvia verbenaca</i>	Tàrrec
<i>Sanguisorba minor</i>	Pimpinella petita
<i>Sarothamnus arboreus</i> ssp. <i>catalaunicus</i>	Ginestell
<i>Sarothamnus scoparius</i>	Gòdua
<i>Satureja calamintha</i> ssp. <i>glandulosa</i>	Rementerola

<i>Scabiosa atropurpurea</i>	Escabiosa marítima
<i>Scabiosa columbaria</i>	Escabiosa columbària
<i>Scirpus holoschoenus</i>	Jonc boval
<i>Scrophularia canina</i>	Escrofulària de ca
<i>Sedum album</i>	Crespinell blanc
<i>Sedum rupestre ssp. reflexum</i>	Crespinell rupestre
<i>Sedum sediforme</i>	Crespinell gros
<i>Senecio inaequidens</i>	Seneci del Cap
<i>Seseli montanum</i>	Sèseli de muntanya
<i>Sideritis hirsuta</i>	Herba de la feridura
<i>Sideritis hirsuta ssp. emporitana</i>	-
<i>Silene latifolia</i>	Melandri blanc
<i>Smilax aspera</i>	Arítjol
<i>Solidago virgaurea</i>	Vara d'or
<i>Sonchus oleraceus</i>	Lletsó
<i>Sonchus tenerrimus</i>	Lletsó
<i>Spartium junceum</i>	Ginesta
<i>Sysimbrium officinale</i>	-
<i>Taraxacum officinale</i>	Pixallits. Dent de lleó
<i>Teucrium chamaedrys</i>	Camedris
<i>Teucrium scorodonia</i>	Escorodònia
<i>Thesium humifusum ssp. divaricatum</i>	Bugiot
<i>Thymus vulgaris</i>	Farigola
<i>Tragopogon porrifolius</i>	-
<i>Trifolium angustifolium</i>	Fenc bord
<i>Trifolium stellatum</i>	Trèvol estel-lat
<i>Tulipa sylvestris ssp. australis</i>	Tulipa
<i>Ulex parviflorus</i>	Gatosa
<i>Ulmus minor</i>	Om
<i>Umbilicus rupestris</i>	Llombrigo de Venus, tassa de jueu, barretets
<i>Urospermum dalechampii</i>	Amargot
<i>Verbascum boerhavia</i>	Porpres
<i>Verbascum sinuatum</i>	Múria
<i>Verbascum sp.</i>	Herba blenera
<i>Veronica austriaca ssp. teucrium</i>	-
<i>Vinca sp.</i>	Vincapervinca
<i>Viola sp.</i>	Violes
<i>Vitex agnus-castus</i>	Aloc
<i>Vitis vinifera</i>	Llambrusca, parra borda, vinya

Ordenades segons el nom popular:

Nom popular	Nom científic
-	<i>Anarrhinum bellidifolium</i>
-	<i>Armeria ruscinonensis ssp. litorifuga</i>
-	<i>Carduus nigrescens</i>
-	<i>Dianthus pyrenaicus ssp. attenuatus</i>
-	<i>Echium creticum</i>
-	<i>Euphorbia biumbellata</i>
-	<i>Fumaria bastardii</i>
-	<i>Hypochoeris glabra</i>
-	<i>Jasione montana</i>
-	<i>Myosotis ramosissima</i>
-	<i>Ranunculus monspeliacus</i>
-	<i>Sideritis hirsuta ssp. emporitana</i>
-	<i>Sysimbrium officinale</i>
-	<i>Tragopogon porrifolius</i>
-	<i>Veronica austriaca ssp. teucrium</i>
Agrelleta	<i>Rumex acetosella</i>
Agulletes de bruixa	<i>Erodium cicutarium</i>
Aladern	<i>Rhamnus alaternus</i>
Aladern de fulla estreta	<i>Phillyrea angustifolia</i>
Aladern fals	<i>Phillyrea latifolia ssp. media</i>
Almesquí	<i>Narcissus assoanus</i>
Aloc	<i>Vitex agnus-castus</i>
Alzina	<i>Quercus ilex</i>
Amargot	<i>Urospermum dalechampii</i>
Ametller	<i>Prunus dulcis</i>
Aranyoner o arç negre	<i>Prunus spinosa</i>
Arç blanc	<i>Crataegus monogyna</i>
Argelaga negra	<i>Calicotome spinosa</i>
Aritjol	<i>Smilax aspera</i>
Asarina	<i>Antirrhinum asarina</i>
Atzavara	<i>Agave americana</i>
Auró negre	<i>Acer monspessulanum</i>
Bàlec	<i>Genista balansae ssp. europaea</i>
Belluguets, balladores, fanalets	<i>Briza maxima</i>
Bolenga	<i>Echium italicum ssp. italicum</i>
Botja d'escombres	<i>Dorycnium pentaphyllum ssp. pentaphyllum</i>
Bruc boal	<i>Erica arborea</i>
Bruc d'escombres	<i>Erica scoparia</i>
Bruguerola	<i>Calluna vulgaris</i>
Bufassa il·lírica	<i>Onopordon illyricum</i>



Bugiot	<i>Thesium humifusum ssp. divaricatum</i>
Càdec	<i>Juniperus oxycedrus</i>
Calabruixa petita	<i>Muscari neglectum</i>
Calcida blanca	<i>Galactites tomentosa</i>
Camamilla borda	<i>Anthemis arvensis</i>
Camedris	<i>Teucrium chamaedrys</i>
Canya	<i>Arundo donax</i>
Cap d'ase, tomaní	<i>Lavandula stoechas</i>
Cap roig	<i>Crepis vesicaria</i>
Caps blancs	<i>Alyssum maritimum</i>
Carbassina	<i>Bryonia cretica</i>
Cardot tenuiflor	<i>Carduus tenuiflorus</i>
Carlina corimbosa, card cigrell	<i>Carlina corymbosa</i>
Carlina petita	<i>Carlina vulgaris</i>
Cascall marí	<i>Glaucium flavum</i>
Castanyer	<i>Castanea sativa</i>
Centàurea paniculada	<i>Centaurea paniculata</i>
Cirerer	<i>Prunus avium</i>
Citís platejat	<i>Argyrolobium zannoni</i>
Clavell punxent	<i>Dianthus pungens</i>
Conillets	<i>Antirrhinum majus</i>
Corretjola cantàbrica	<i>Convolvulus cantabrica</i>
Corretjola de serp	<i>Convolvulus althaeoides ssp. althaeoides</i>
Cosconilla	<i>Reichardia picroides</i>
Crespinell blanc	<i>Sedum album</i>
Crespinell gros	<i>Sedum sediforme</i>
Crespinell rupestre	<i>Sedum rupestre ssp. reflexum</i>
Cua de conill, cua de ca, moixos	<i>Lagurus ovatus</i>
Cua de guilla	<i>Conyza sp.</i>
Erisim de flor gran	<i>Erysimum grandiflorum</i>
Esbarzer, romeguera, bardissa	<i>Rubus ulmifolius</i>
Escabiosa columbària	<i>Scabiosa columbaria</i>
Escabiosa marítima	<i>Scabiosa atropurpurea</i>
Escorodònia	<i>Teucrium scorodonia</i>
Escrofulària de ca	<i>Scrophularia canina</i>
Esparcet, trepadella	<i>Onobrychis viciifolia</i>
Esparreguera, espargolera	<i>Asparagus acutifolius</i>
Espunyidella peluda	<i>Galium maritimum</i>
Espunyidella prima	<i>Galium pumilum</i>
Estepa blanca	<i>Cistus albidus</i>
Estepa borrera	<i>Cistus salviifolius</i>
Estepa gotejada	<i>Helianthemum guttatum</i>
Estepa negra	<i>Cistus monspeliensis</i>

Estrelleta	<i>Potentilla hirta</i>
Falguera aquilina	<i>Pteridium aquilinum</i>
Falzia negra, falzia de bosc	<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>
Farigola	<i>Thymus vulgaris</i>
Fenc bord	<i>Trifolium angustifolium</i>
Figuera, cabrafiga (la silvestre borda, normalm. masculina)	<i>Ficus carica</i>
Figuerassa, figuera de moro	<i>Opuntia maxima</i>
Fonoll	<i>Foeniculum vulgare</i>
Frares	<i>Orobanche sp.</i>
Freixe de fulla petita	<i>Fraxinus angustifolia</i>
Fumària enfiladissa	<i>Fumaria capreolata</i>
Gaiol	<i>Chamaespartium sagittale</i>
Galzeran, boix marí, cirerer de Betlem	<i>Ruscus aculeatus</i>
Garric	<i>Quercus coccifera ssp. coccifera</i>
Gata rabiosa	<i>Ranunculus bulbosus</i>
Gatassa	<i>Ranunculus ficaria</i>
Gatosa	<i>Ulex parviflorus</i>
Gerani de colom	<i>Geranium columbinum</i>
Ginesta	<i>Spartium junceum</i>
Ginesta de Montpeller	<i>Genista monspessulana</i>
Ginestell	<i>Sarothamnus arboreus ssp. catalaunicus</i>
Ginestó	<i>Osyris alba</i>
Gòdua	<i>Sarothamnus scoparius</i>
Herba blava	<i>Polygala calcarea</i>
Herba blenera	<i>Verbascum sp.</i>
Herba de la feridura	<i>Sideritis hirsuta</i>
Herba de la ràbia	<i>Alyssum alyssoides</i>
Herba de St. Joan	<i>Hypericum perforatum</i>
Herba de St. Robert	<i>Geranium robertianum ssp. robertianum</i>
Heura	<i>Hedera helix</i>
Hieraci	<i>Hieracium sp.</i>
Hipoqueris maculat	<i>Hypochoeris maculata</i>
Indiana	<i>Aster sedifolius</i>
Jonc boval	<i>Scirpus holoschoenus</i>
Limodor abortiu	<i>Limodorum abortivum</i>
Llambrusca, parra borda, vinya	<i>Vitis vinifera</i>
Lledoner	<i>Celtis australis</i>
Llengua de bou	<i>Echium vulgare</i>
Llengua de cà	<i>Cynoglossum creticum</i>
Llentiscle	<i>Pistacia lentiscus</i>
Lleteresa de camp	<i>Euphorbia segetalis</i>
Lleteresa serrada	<i>Euphorbia serrata</i>
Lleteresa vera	<i>Euphorbia characias</i>

Lleterola d'hort	<i>Euphorbia helioscopia</i>
Lletsó	<i>Sonchus oleraceus</i>
Lletsó	<i>Sonchus tenerrimus</i>
Lletuga	<i>Lactuca viminea</i>
Lligabosc atlàntic	<i>Lonicera periclymenum</i>
Lligabosc etrusc	<i>Lonicera etrusca</i>
Lligabosc mediterrani	<i>Lonicera implexa</i>
Llombrigo de Venus, tassa de jueu, barretets	<i>Umbilicus rupestris</i>
Llongera integrifòlia	<i>Andryala integrifolia</i>
Llorer	<i>Laurus nobilis</i>
Magraner	<i>Punica granatum</i>
Malrubí blanc	<i>Marrubium vulgare</i>
Malva	<i>Malva sylvestris</i>
Margaridoia perenne	<i>Bellis perennis</i>
Margaridoia silvestre	<i>Bellis sylvestris</i>
Marxant	<i>Amaranthus retroflexus</i>
Màstec	<i>Chondrilla juncea</i>
Matapoll	<i>Daphne gnidium</i>
Melandri blanc	<i>Silene latifolia</i>
Morritort de fulla estreta	<i>Lepidium graminifolium</i>
Morro de porcell	<i>Leontodon taraxacoides ssp. hispidus</i>
Múria	<i>Verbascum sinuatum</i>
Noguerola	<i>Pistacia terebinthus</i>
Olivarda	<i>Inula viscosa</i>
Olivera	<i>Olea europaea var. europaea</i>
Om	<i>Ulmus minor</i>
Ordi bord, margall bord, cua d'euga, blat de St. Joan	<i>Hordeum murium</i>
Orenga	<i>Origanum vulgare</i>
Palometa	<i>Linaria vulgaris</i>
Panical	<i>Eryngium campestre</i>
Panical blau de terra baixa	<i>Echinops ritro</i>
Parietària, pin de pobre, morella roquera	<i>Parietaria officinalis ssp. judaica</i>
Pastanaga borda	<i>Daucus carota</i>
Pedrenca de prat	<i>Plantago subulata ssp. holosteam</i>
Pel de gall o flor-robí	<i>Lamium amplexicaule</i>
Pentecosta	<i>Orchis morio</i>
Perelloner	<i>Pyrus spinosa</i>
Pi blanc	<i>Pinus halepensis</i>
Pi pinyer	<i>Pinus pinea</i>
Pimpinella petita	<i>Sanguisorba minor</i>
Pinassa	<i>Pinus nigra ssp. salzmannii</i>
Pinastre	<i>Pinus pinaster</i>
Pixallits, dent de lleó	<i>Taraxacum officinale</i>

Plantatge lanceolat o de fulla estreta	<i>Plantago lanceolata</i>
Plàtan	<i>Platanus hybrida</i>
Polígala comuna	<i>Polygala vulgaris ssp. gerundensis</i>
Polipodi	<i>Polypodium vulgare</i>
Pollancre	<i>Populus nigra</i>
Porpres	<i>Verbascum boerhavii</i>
Ravenisssa incana	<i>Hirschfeldia incana</i>
Rementerola	<i>Satureja calamintha ssp. glandulosa</i>
Rogeta	<i>Rubia peregrina</i>
Roldor	<i>Coriaria myrtifolia</i>
Romaní	<i>Rosmarinus officinalis</i>
Rosella	<i>Papaver rhoeas</i>
Roser	<i>Rosa sp.</i>
Roser silvestre	<i>Rosa canina</i>
Roure	<i>Quercus sp.</i>
Ruda	<i>Ruta chalepensis ssp. angustifolia</i>
Salze	<i>Salix alba ssp. alba</i>
Sanguinaria blanca	<i>Paronichya argentea</i>
Sarga	<i>Salix elaeagnos ssp. angustifolia</i>
Sempreviva borda	<i>Helichrysum stoechas</i>
Seneci del Cap	<i>Senecio inaequidens</i>
Sèseli de muntanya	<i>Seseli montanum</i>
Suassana blana	<i>Geranium molle</i>
Surera	<i>Quercus suber</i>
Tàrrec	<i>Salvia verbenaca</i>
Trèmol	<i>Populus tremula</i>
Trèvol estel·lat	<i>Trifolium stellatum</i>
Trèvol pudent	<i>Psoralea bituminosa</i>
Tulipa	<i>Tulipa sylvestris ssp. australis</i>
Ullastre de frare	<i>Phagnalon saxatile</i>
Ullastre, olivera assilvestrada	<i>Olea europaea var. sylvestris</i>
Vara d'or	<i>Solidago virgaurea</i>
Vern	<i>Alnus glutinosa</i>
Vidalba	<i>Clematis vitalba</i>
Vidiella	<i>Clematis flammula</i>
Vincapervinca	<i>Vinca sp.</i>
Violes	<i>Viola sp.</i>
Xicoira gran	<i>Lactuca perennis</i>
Xuclamel xilosti	<i>Lonicera xylosteum</i>